№ 94 ՇԱԲԱԹ, 30 ԱՊՐԻԼԻ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան . . . 10 ռուբ.
Կէս տարին . . . 6 ռուբ.
Ամսական . . . 1 ռուբ.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան . . . 12 ռուբ.
Կէս տարին . . . 7 ռուբ.

Բաժանորդագրութիւնը ընդունւում է իւրաքանչիւր ամսի սկզբից, և պիտի վերջանայ անպատճառ յետագայ որևէ ամսի վերջին։
Մայիսի մէկից մինչեւ տարւայ վերջը արժէ 8 ռուբլի։
ԱԳԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐ. և ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹ. ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ
Հասցէ փոխելու համար պէտք է ուղարկել 40 ԿՈՊԷԿ (կարելի է և դրոշմաթղթով) և հին հասցէն, առանց որի դիմումները կը մնան անհետեւանք։

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 1916 ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՈՐԻԶՈՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՇԱԲԱԹ, 30 ԱՊՐԻԼԻ № 94

ԱՌԱՆՁԻՆ №-Ը ԱՄԷՆ ՏԵՂ 6 ԿՈՊ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ ԵՆ ԱՄԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ.—1-ին երեսի վրայ տողին (պետիտ) 10 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 20 կոպ., 4-րդ երես 5 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 10 կոպ.։
ԱԳԱՌԻԿ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՒՈՒՄ

Խմբագրութիւնը բաց է 9—3 ժամ., գրասենեակը 9—3 ժ. ցերեկ. և 6—8 ժ. երեկ.։
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԽՄԲԱԳՐԻ ՄՕՏ ժ. 2-ից մինչև 3-ը։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція Газеты „Оризонъ". Солодакская ул., № 6, кв. 1, Телеф. № 15—57.
Tiflis (Russie, Caucase), Redaction „Horizon".

ՕՐՒԱՅ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐԸ

Ռուսաց արեւմտեան ճակատում փոփոխութիւններ չըկան։

Կովկասեան ճակատում ռուսներն առաջ են անցել Պլատանա քաղաքից դէպի արեւմուտք և հարաւ-արեւմուտք ծովափերձ շրջանում։ Երզնկայի ուղղութեամբ դադարեցւած են թիւրքերի յարձակման փորձերը։

Վերդենի մօտ յետ է մղւած գերմանացիների նոր յարձակումը։ Ֆրանսիացիները ժամանակի աջողութիւն են ունեցել։

Թեհրանում անաջող մահափորձ է կատարւած աւստրիական դեսպանի կեանքի դէմ։

Վշտահար Զանազան Սողոմոնեան Մելիք-Փաշայեան որդեկորոյս հօրը խորը կսկիծով յայտնում են հարազատներին և ծանօթներին առաջինն իր ջերմ սիրելի ամուսնու և միւսներին անմոռանալի հօր՝

ՆԵՐՍԷՍ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ ՄԵԼԻՔ-ՓԱՇԱՅԵԱՆԻ

մահը։ Ամբիծը այսօր, երեկ. ժ. 7-ին հանգուցեալի բնակարանում, Վոզնեսենսկի, № 9։ Յուղարկաւորութիւնը վաղը, կիրակի մայիսի 1-ին, առ. ժ. 10 և կէսին Թամոյեան եկեղեցին, Դվորցովի փող.։ Թաղումը Խոջիվանքի գերեզմանատանը։
529 1—1

Լուսինթագ Արաքսեան, Շամունէ Խալաթեան և բժիշկ Ղուկաս Նազարեթեան իր ընտանիքով՝ խորին կսկիծով յայտնում են ծանօթներին և ազգականներին, առաջինները իրենց սիրելի եղբօր, վերջինը իր քրոջ-որդի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ամսիս 27-ին, երկար և ծանր հիւանդութիւնից յետոյ։ Յուղարկաւորութիւնը ամսիս 30-ին, առաւօտեան ժ. 10-ին, Արամեանի հիւանդանոցից դէպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եկեղեցին։ Թաղումը Խոջիվանքի գերեզմանատանը։
525 1—1

Սոնա ու Աշոտ Դանաղեանցները, Գալուստ ու Սիրանոյշ Սմբատեանները, Սերգէյ ու Մարիամ Իսրայէլեանցները և Արշակ ու Աստղիկ Տէր-Աւագեանները սրտի խորին կսկիծով յայտնում են բարեկամներին ու ծանօթներին, առաջինը իր թանկագին ամուսնին, իսկ միւսները իրենց սիրելի և անմոռանալի հայրիկ՝

ՀԱԽՆԱԶԱՐ ԴԱՆԱՂԵԱՆՑԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ ամսիս 28-ին։ Յուղարկաւորութիւնը դէպի Մէյդանի Ս. Գէորգ եկեղեցին, տեղի կունենայ այսօր, առաւօտեան ժամը 10-ին։ Թաղումը Խոջիվանքի գերեզմանատանը։
521 1—1

Այն բաժանորդներից նրանք, որոնք 1916 թւի հաշւին վճարել են 4 ռուբլի, մայիսի մէկից այլեւս թերթ են ստանայ, եթէ չշտապեն ուղարկելու մնացած 6 ռուբլին։

«ՀՈՐԻԶՈՆ»-Ի ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

ՀԱՑԹՈՒԽՆԵՐ

(Թէ փռան եւ թէ թոնրի հաց թխող) վարպետներ եւ բանւորներ շուտափոյթ հարկաւոր են քաղաքային փռերի համար։ Լաւ ռոճիկով։ Դիմել Քաղաքային Ուպրաւա ամէն օր, առաւ. ժ. 10--12, 4-րդ բաժանմունքի դիւանատուն։ Կարող են ընդունել նաեւ կանայք։
969 1—1

ՀԱՑ

Վաճառւում է առաւօտները քաղաքային մթերքների խանութներում.
1. Վերայի հրապարակ.
2. Դիդուբէ, Ելիզաւէտեան փող.
3. Նախալովկա, Ցերկովի հրապարակ.
4. Հաւլաբար, Կախէթեան հրապարակ.
5. Բաննի փող., Քաղաքային տուն.
Իւրաքանչիւրին տրւում է ոչ աւել քան 3 գրւ.։ Գրւանքան 5 կ.։
1—1 970 Ուպրաւայի անդամ՝ Մ. Զաքար

Շաբաթ, ապրիլի 30-ին
ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ ԱՄԱՌԱՅԻՆ ՇԷՆՔՈՒՄ
ՅՕԳՈՒՏ ԷՋՄԻԱԾՆԵՑՈՑ ՄԱՐԻԱՄԵԱՆ ՕՐ. ԴՊՐՈՑԻ
Լինելու է
ԶԲՕՍԱՆՔ
Ապրիլի 24-ի համար ծախւած տոմսերը պահպանում են իրենց ույժը։ Սկիզբը ցերեկ. ժ. 4-ից։ ✦ Մուտքը մեծերին՝ 35 կ., իսկ փոքրերին՝ 25 կ.։
516 3—2

Էլեկտրո- „ԼԻՐԱ" Թատրոն
Այժմ ընկնող նորոյթ պատկեր
ՄԻՄԻԱՅՆ ԵՐԵՔ ՕՐՈՎ
29-ին, 30-ին ապրիլի և 1-ին մայիսի, 1916 թ.
Համաշխարհային նորութիւն, խառօրէն մենաշնորհւած պատկեր
ԵՐԿԻՈՐԱԿ ՔՈՅՐԵՐ
Ուժեղ դրամա երեք մեծ մասերից բաղկացած։ Գլխաւոր դերը կատարելու է իտալական յայտնի արտիստուհի—Լայերիան։ Իւրաքանչիւր սէանսից յետոյ, բեմ է դուրս գալու համաշխարհային արտիստ—7 տարեկան փոքրիկ ԲՈԲԸ։
933 0—25

Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը պատիւ ունի խնդրելու իր անդամներին, Թրքահայ միութեան և առհասարակ բոլոր հայրենակիցներին շնորհ բերելու

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻՆ,

որ կայանալու է Ներկայ կիրակի, մայիսի 1-ին Քաղաքային Դումայի Դահլիճում ցերեկւայ ժամը 1-ին։
Ժողովի զբաղումներ.
1) Վարչութեան զեկուցումը իր միամեայ գործունէութեան և հաշւետւութեան մասին։
2) Խորհրդի անդամների և վերստուգիչ յանձնաժողովի ընտրութիւնը և
3) Խորհրդակցութիւն Միութեան վերաբերեալ խնդիրների շուրջ։
504 4—3

Թիֆլիսի Քաղաքային Ուպրաւան
Յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ մայիսի 1-ից սահմանւում է
ՏՐԱՄՒԱՅԻ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆ
Գիշերւայ ժամը 12-ից մինչև 2-ը։
Վագոնները կ'երթեւեկեն հետեւեալ ուղղութիւններով.—1) Մուշտայիդ—Վերայի կամուրջ—Երևանեան հրապարակ, Մուշտայիդ—Վերայի կամուրջ—վերջ Ծղնեթի փողոցի (տեղափոխումն Զեմմելի դեղատան մօտ), Մուշտայիդ — Նիկոլայեւսկի կամուրջ—Երևանեան հրապարակ, Մուշտայիդ—Վորոնցովի արձան—Փետրուար 19-ի փողոց—Կախէթեան հրապարակ (տեղափոխումն Վորոնցովի արձանի մօտ), Վոկզալ—Զերբեգեան փողոց—Երևանեան հրապարակ (տեղափոխումն Վորոնցովի կամուրջի մօտ), Վոկզալ—Զերբեգեան փող.—Փետրուար 19-ի փողոց—Կախէթեան հրապարակ (տեղափոխումն Վորոնցովի կամուրջի մօտ), Երևանեան հրապարակ—Նիկոլայեւսկի կամուրջ—Փետրուար 19-ի փող.—Կախէթեան հրապարակ (տեղափոխումն Վորոնցովի կամուրջի մօտ), Երևանեան հրապարակ - վերջ Ծղնեթի փող. (տեղափոխումն Զեմմելի դեղատան մօտ)։
Տարիֆը գնալու կամ գալու համար 15 կոպ.։
2) Զեմմելի դեղատուն—վերջ Ծղնեթի փող.—Կիրոչնի փող. անկիւն—Զեմմելի դեղատուն, Վորոնցովի արձան—Երևանեան հրապարակ, Վորոնցովի արձանից մինչև Ցիցիանովի վերելքը և Ցիցիանովի վերելքից մինչև Կախեթեան հրապարակ։
Տարիֆը գնալու կամ գալու համար 9 կոպէկ։
Անվճար, աբոնեմենտային և տարեկան տոմսակները գիշերային երթեւեկութեան ժամանակ գործածական չեն կարող լինել։
Վերջին վագոնը Մուշտայիդ կայարանից դուրս կը գայ գիշերւայ ժ. 2 ին։
Գիշերային վագոնների բուֆերի լապտերների գոյները կը լինեն նոյնը, ինչ որ լինում է երեկոյեան։ Գիշերային երթեւեկութեան վագոնները պիտի ունենան „Ночной" (գիշերային) վերտառութեամբ։
968 2—1

Տեղափոխւելով արտասահմանից
ԲԺԻՇԿ
Ա. Դ. ՇԱՀԲԱԶԵԱՆԸ
Նախկին ասիստենտ Բեռլինի համալսարանի կլինիկաների։ Մասնագէտ կանանց հիւանդութիւնների և նրանց միզասեռական օրգանների։ Ընդունում է ամեն օր, երեկ. ժ. 5 մինչև 7։ Հասցէ. Верійскій спускъ, № 1, домъ Меликъ-Азарьяна, кв. 19. հեռ. 1—96,
524 50—1

Թիֆլիսի ակնաբուժարանի աւագ օրդինատոր բժշկուհի
ՍՈՖԻԱ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ
Ընդունում է ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ունեցողներին ամեն օր $1^1/_2$—3 ժամը։ Սերգէեւսկ. փող. № 1, հեռախօս 16—67
41 50—45

ԲԺԻՇԿ
Բ. Գ. ՆԱՐԻՄԱՆՈՎ
Վեներական, կաշի, սիֆիլիս և միզասեռական։ Բուժումն «606» և «914» պրեպարատներով։ Հիւանդների ընդունելութիւնը ամեն օր երեկ. ժ. $5^1/_2$-ից մինչև 8-ը։ Միքայէլեան փող., № 33,
38 Հեռախօս 16-17. 100—95

ԲԵՐԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ.
ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների բժշկութիւնը, ստամոքսի, աղեքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի, բժշկութիւն նաև ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՈՎ։ Թոքերի, սրտի և այլ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորւած ՀԱՆԺԱՐԻ ՌԵՆՏԳԷՆԻ ճառագայթներով։ Ամեն օր 9—1 և 5—7 ժ., կիրակի օրերը 9—12-ը։ Բեհբուտովսկայա № 23, հեռ. 7—94,
379 25—11

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ ԵՒ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
ԿԵՕՆՋԵԱՆ ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ
Պլոմբ. ոսկուց, արծաթից, ֆարֆորից. ատամի հեռ. առանց ցաւի։ Արհեստ. ատամներ ոսկուց (առանց քիմքի) և կաուչուկից՝ կատարելագործւած մեթոդով։
Ընդուն. 10—2-ը ցեր., 4—7 երեկ.։ Լերմոնտովսկայա փող. № 1, մուտքը պերէուլկից։
936 100—27

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԱԿՈՒՄԲ
Լորիս-Մելիքովսկի փ., № 6.
—ԱՅՍՕՐ—
Շաբաթ, ապրիլի 30-ին,
✦ ԼԱՐՍԻՈՐ ՆՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ✦
Հիւրերը պ. պ. անդամների երաշխաւորութեամբ վճարում են մուտքի համար 30 կոպէկ։
ՎԱՂԸ
ԿԻՆԵՄԱՏՈԳՐԱՖ և ՍԱԶԱՆԴԱՐ
522 1—1

ՊԷՏՔ Է ՍԹԱՓԻԵԼ... *)

Օրէցօր աւելի մտահոգիչ է դառնում որբերի խնամատարութեան և, յատկապէս, կրթութեան եւ դաստիարակութեան գործը։

Համարեա բոլոր որբանոցները ընդունել և կիրառում են որբերին մտաւոր սնունդ տալու սկզբունքը։ Բայց ինչպէ՞ս են կրթում, ի՞նչ են սովորեցնում—այս է գլխաւորը։ Պարզ է, կարծում ենք, որ հայութեան բեկորների մտաւոր-բարոյական դաստիարակութիւնը պիտի առաջ տարւի շատ որոշ շաւղով, ղեկավար ունենալով պարզ ու որոշ նպատակ։ Կարիք կա՞յ շեշտելու, որ որբերի դաստիարակութիւնը իբրև հիմնաքար պիտի ընդունէ մայրենի լեզուի պահպանումը։ Զգուշաւոր դաստիարակութիւնն ու կրթութիւնը պիտի հսկէ, որ ազգային ինքնուրոյնի կրակը չմարէ որբերի հոգիներում և որ ընդհակառակը՝ այդ բնածին «կրակը» առողջ դաստիարակութեան ստեղծագործ մթնոլորտում լուսավառէ ու զօրանացնէ հայրենասիրութեան—որ նոյնն է թէ մարդասիրութեան—«մարդկային» ըղձացումն ու զգացմունքը միաժամանակ։

Նշաններ սակայն մտահոգիչ են և քիչ բան ունին մխիթարական այս տեսակէտից։ Թւում է, թէ դաստիարակութեան հիմնական լուրջ ուշադրութիւն չէ դարձւում որբախնամ մարմինների կողմից։ Մոռացւում է ղեկավար տեսակէտը, գործը մատնւում պատահականութեան ու տարտամութեան. հետեւանքը՝ անհետեւողականութիւն և սխալների բազմակալութիւն. ցրիւ մի գործ, որ կատարւում է ձեւին անհրաժեշտ տուրքը տալու պարագան բաւարարելու համար միայն։

Այդպէս են ցոյց տալիս, կրկնում եմ, նշանները, և որբանոցների իրականութեան—անցուդարձի այն արձագանքը, որ յաճախ հասնում է մեր ականջին մամուլի միջոցով։

Տեսնում ենք՝ բողոքում են որբանոցների այցելողները, բողոքում են նաև որբերը, ինչպէս վերջերս «Արևուտ» Բագւի որբերի բողոքը։ Այս վերջինն արդէն... հայհոյանքի դէմ։

Ինչպէս երեւում է, իրենք որբանոցների կառավարիչներն անգամ, զուրկ են որբերի դաստիարակութեան ընդհանուր պահանջները հասկանալու գիտակցութիւնից։ Զուրկ տեսական ըմբռնումներից՝ այդ խնդրի վերաբերմամբ, գործնականում հանգամանօրէն և սիստեմատիկ կիրառելու կարողութիւնից։ Չեկամարելու, հասկացնելու պահանջն իրաւացի է և այդ պահանջին հատուցում տալն անհրաժեշտ։ Պարզ է, որ շատ դէպքերում մարդկանց բարի ցանկութիւնները մնում են անիրագործելի և յաճախ, անկախ իրենց կամքից, սխալ ուղիներ են ընդունում գործը ճշտօրէն հասկանալու անզօրութեան հետեւանքով։

Ինչ վերաբերում է հայհոյելու տրամաբանութեամբ լեցուն ղեկավարին, բնական է, որ զուր է ակնկալել գործ դնելը՝ այդպիսիներին ուղղելու։ Դրանցից որբերն շուտ ազատւեն, այնքան լաւ։

Ցաւալի է տալ, որ որբանոցների կառավարիչ - կառավարչուհիների (որոնց մեծամասնութիւնը ստանձնում է նաև որբերի դաստիարակութեան գործը) ընտրութեան պարագային են, որբանոցների տնօրէնները յաճախ անթոյլատրելի անտարբերութիւն են ցոյց տալիս և կամ անզօր գտնւելով մաքառել պրոտեկցիոնիզմի դէմ՝ ասպարէզը զիջում են անընդունակ և յաճախ ուղղակի վնասակար մարդկանց։

Այս չմոռանանք նկատել նաև, որ շատ որբանոցներում կրթութեան, յատկապէս զարգացման ծրագրի պակասաւորութեանը զուգընթաց, դաստիարակութիւնը ծանրաբեռնւում է աւելորդ, անհամ... «մանրամասնութիւններով», որոնք երբեմն զուրկ չեն նաև վնասակար ազդեցութիւններից և արգասիք են դաստիարակների և կամ դաստիարակչուհիների անտեղի ու անիմաստ «ջանասիրութեան»։ Մտանք մի որբանոց, ուր տաճկահայ որբերն ընդունեցին մեզ ռեւերանսով (կնիքսէն)։ Ինչու և կամ ինչ նպատակ ունին այդ օրինակ ձեւակերպութիւնները։ Խօմ մեր անուշ որբիկները չեն ուղարկւելու Պարիզի սալոնները։ Ժամանակին «կուլտուրական» դաստիարակութեան տարերքին ձեւերի վրայ անտեղի չէ՞ արդեօք խօսք սպառելը։

Մեզ թւում է, որ վատ չէր լինի, եթէ հոգևոր իշխանութիւնը կազմակերպէր մի յատուկ մարմին՝ որի վըրայ պարտք դնէր հսկողի և ղեկավարողի դեր ստանձնել որբերի կրթութեան վրայ։

Ս. Նազանեան

*) Ուղարկւ. Խմբ.

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ
ԵՂԲ. ԵՖԻՄՈՎՆԵՐԻ ՑԻՐԿԸ

Ուրբաթ, ապրիլի 29-ին և ամեն օր կը տրւեն մեծ ՊՈՄՊԷՈԶ ներկայացումներ մասնակցութեամբ բոլոր լաւագոյն ձիարշաւ-ձիարշաւուհիների և ատրակցիոնների։ Այսօր հսկայական հայրենասիրական պանտոմիմ խօսակցութեամբ

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԲԵՐԴԻ ԱՌՈՒՄԸ

...ն գործողութեամբ և 60 պատկերով. մասնակցում են 250 անձինք, 40 ձի, միացած նւագախումբ, երգիչների խումբ։ Վերջում չքեղ ԱՊՈԹԷՈԶ

ՈՂՋՈՅՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՆ

Պանտոմիմն կազմած և ղեկավարելու է ցիրկի դիրեկտոր Ե. Մ. ԵՖԻՄՈՎԻ կողմից. յատկապէս պատրաստւած են տեսարաններ, նոր դեկորներ, բուտաֆորիա և այլն։ Մանրամասնութիւնները ծրագրերի լիբրետտոների մէջ։ Սկիզբը ժ. 8 և կէսին երեկ.։
530 ԱԶԴ.—Այս օրերս կը սկսեն աշխարհահռչակ թռչող մարդկանց գաստրոլները, որոնք յայտնի են «Չորս սատանայ» անունով։ 1—1

digitised by A.R.A.R.@

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Դարեր առաջ անողոք ճակատագիրը հայ ժողովրդի մի խոշոր մաս պոկելով իր մայր երկրից, նետել է աշխարհիս ամեն անկիւն։ Գաղթականութեան մի հոսանքն էլ եկաւ, կանգ առաւ արևելեան և արևմտեան Վրաստանի բազմաթիւ վայրերում, ուր նրանք ցօրս կողք կողքի հաշտ ու համերաշխ ապրում են իրենց դարաւոր հարևան վրաց ժողովրդի հետ։

Վրաստանում հայ ժողովուրդը հիմնելով առանձին աւաններ, գիւղեր կամ քաղաքներ, ձեռնամուխ է եղել սեփական վաստակով իր ապրուստը հայթայթելու գործին։ Գիւղերում հայ գիւղացին, իր հարևան վրաց գիւղացու կողքին՝ գութանի մաճը ձեռին, քաղցր հերովելով պատռել է Վրաստանի բարեբեր, արգաւանդ հողը, փորել է քրտինք և իր ժրաջանութեամբ օրինակ հանդիսացել հարևաններին. քաղաքներում՝ պարապել է արհեստներով և վաճառականութեամբ, որի շնորհիւ մասամբ հայ տարրը հանդիսացել է իբրև միջնորդ, կամուրջ, արտաքին աշխարհը Վրաստանի հետ շաղկապելու։

Եթէ Վրաստանում հայը, նամանաւանդ յետ ընկած գիւղերում, ցօրս մնացել է լոկ անունով հայ, այդ էլ շնորհիւ եկեղեցու, որը հանդիսանում է իբրև ազգութիւնը պահպանող մի ֆակտոր, սակայն վերջին 30-ամեակում մեր հոգևոր իշխանութիւնն սկսել է դատապարտելի անտարբերութիւն ցոյց տալ այդ բանում, զրկելով Վրաստանի հայ ժողովրդին հոգևոր մխիթարութիւնից, որով վրացախօս հայը, կորցնելով իր մայրենի լեզուն, աւանդական ծէսերն ու սովորութիւնները, օրըստօրէ և արագօրէն խորթանում է իր ազգութիւնից։

Ինքս բուն վրաստանցի եմ, քաջածանօթ Քութայիսի նահանգի և Գորու գաւառի իւրաքանչիւր վայրերին և իմ բազմամեայ ուսումնասիրութիւնից յետոյ եկել եմ այն եզրակացութեան, որ միմիայն Գորու գաւառի մօտ 20,000 հայերից այժմ հազիւ մնացած լինի 16—17 հազար, որովհետև բազմաթիւ գիւղերում, որոնցից 20—25 տարի առաջ գոյութիւն ունեցող հայ տարրի հետն անգամ չի մնացել. օրինակ, Սուրամից 9—10 վերստի վրայ եղած Եցխս գիւղում 15—16 ընտանիքից մնացել է երկու ընտանիք, Ղէէնաշուիլի ազգանունով, մնացածները ձուլուել են վրացիների հետ. Ալի գիւղից $4^{1}/_{2}$ վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնուող Նարախոն գիւղում սկզբում հաշւում էին մօտ 25 հայ ընտանիք, այժմ մնացել է միայն 8 ընտանիք Փափակերաշվիլի ազգանունով։ Այսպիսի օրինակներն անթիւ են։ Եթէ հոգևոր իշխանութիւնը ուշիմ, ժրաջան մարդիկ նշանակէր, առաքելով ծանօթանալու Վրաստանի խորքերում ապրող հայութեան վիճակի հետ, թէկուզ առժիկով (?) նշանակէր հասկացող, ինտելիգենտ շրջիկ քահանաներ և չթողնէր վրացախօս հայերի բախտը ողորմելի, արբեցող, վատ վարք ու բարքի տէր, գրի սեւն ու սպիտակը չճանաչող քահանաների ձեռքը, դրանով նա փրկած կը լինի հայութեան մի խոշոր հատուած անխուսափելի կորստից։

Պէտք է նկատել, որ այս բանում մասամբ մեղսակից է նաև մեր ինտելիգենցիան, որը երբեք չի հետաքրքրուել Վրաստանի հայութեան վիճակով։

Վրաց յայտնի գրական գործիչները իրենց սրբազան պարտականութիւնն են համարում կենտրոններից այցելութեան եկնել Վրաստանի նոյն իսկ ամենախուլ գիւղերն ու աւանները հրահրելու համար բուն ժողովրդի ազգային ոգին։ Յիշեցէք, օրինակ, յայտնի բանաստեղծ, այժմ հանգուցեալ Ակակի Ծերեթելու ճանապարհորդութիւնը։ Ինչու այդպիսի մի ճամբորդութիւն չեն անում մեր յայտնի գրողները Վրաստանի հայութեան մէջ։

Ներկայ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում, երբ մեր վաթանը տակն ու վրայ եղաւ, երբ Մայր Հայաստանի դաշտերն ու ձորերը անթիւ նահատակների արիւնով ողողուեցին, երբ Ֆրանսիայում և Անգլիայում այնպէս ուժգնօրէն պաշտպանւում է հայկական դատը, արևելեան և արևմտեան Վրաստանում ապրող վրացախօս հայը բնաւ տեղեկութիւն չունի այս բոլորի մասին. նա կարդում է միայն վրացերէն թերթեր, որոնք կամ լռում են հայկական աղէտների մասին կամ դէպքերը ներկայացնում են հակահայ գոյներով։

Մի կարծէք, թէ վրացախօս հայի սրտում իսպառ մեռած լինի ազգային ոգին, մի կարծէք թէ նրան կարելի լինի գիտութեամբ դաւանափոխ անել. ընդհակառակը, չնայելով որ նա վաղուց զրկւել է մայրենի լեզուից, աւանդական ծէսերից ու սովորութիւններից, այնուամենայնիւ նրա հոգու մէջ տակաւին վառ է ազգային ոգին, նրա երակների մէջ հոսում է հայկական արիւնը։ Իբր ապացոյց մի սրտառուչ դէպք յիշատակեմ. 1915 թ. աշնանը Հ. Հ. Բ. Ը. Սուրամի ճիւղի նախագահի հետ (Յ. ա. ք. Առիւծեան) գնացել էինք Սուրամից 18—19 վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնուող Ատոցի գիւղը դրամ և ցորեն ժողովարարելու յօգուտ գաղթականների։ Ժողովարարութիւնը պսակւեց կատարեալ յաջողութեամբ. երբ գործը վերջացրինք և նստել էինք նախաճաշելու, որովհետև մեկնելու էինք ուրիշ գիւղ, մի գառամեալ 80-ամեայ որբեւայրի կին անքանքալով բարձրացաւ սանդուղքներով, դողդողալով մօտեցաւ տէր-հօրը, հանեց հին ցնցոտիների մէջ փաթաթած մի արծաթէ մանէթանոց և մեկնելով ասաց.

— «Ես իմացայ, որ հայերի համար դրամ էք ժողովում. իմ ամբողջ կարողութիւնը սա է, խնդրում եմ, տէր-տէր ջան, չնեղանաք և ուղարկէք այս իմ չնչին լուման ուր հարկն է»։ Բոլորս ցնցեց այդ յուզումնալից տեսարանը։

Կրկնում եմ, վրացախօս հայի սրտում ազգային ոգին վառ է, հարկաւոր է միայն բորբոքել, ուստի միանալով պ. Ա. Թումանեանի յօդուածին («Հորիզոն», № 82), վրացերէն լեզւով մի օրաթերթ կամ շաբաթաթերթ հրատարակելու մասին, կոչ եմ անում շուտափոյթ գլուխ բերելու այդ խիստ նպատակայարմար գործը և որքան շուտ, այնքան լաւ։

Յովհ. Դաւթեանց

Սուրամ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԸ ԿԱՄԱՒՈՐԻՆ

Մեր կամաւորական խմբերի գոյութեան անհրաժեշտութիւնը և նրանց կատարած ու կատարելիք դերի արժէքն ու նշանակութիւնը ամենից լաւ հասկացել և ըմբռնել է մեր գաղթական ժողովուրդը. և այդ է պատճառը, որ մինչդեռ քաղաքներում և առհասարակ բոլոր այն շրջաններում, որոնց վրայ ոչինչով չեն անդրադարձել պատերազմի արհաւիրքները, որոնց հանգստութիւնը մի րոպէով իսկ չի վրդովւել և որոնց ունեցուածքից մի խեցի անգամ չի պակասել, այլ շատերինը նոյն իսկ պատերազմի պատճառով կեանքի մէջ առաջ եկած առևտրայնութիւնից մի խոշոր չափով աւելացել էլ է,—մինչդեռ, ասում ենք,—այդպիսիներին հարկաւոր է լինում երկար քարոզել, լրագիրներում յորդորներ և ոգեւորիչ յօդուածներ գրել համոզելու համար, որ այդ մարդիկ իրենց ունեցածի մի հազարերորդ, մի տաս հազարերորդ մասը նուիրեն կամաւորների օգտին, իրենց ամբողջ հանգիստ ժամանակի գոնէ մէկ ժամը նուիրեն կամաւորական գործին,—մեր գաղթական ժողովուրդը այդ բոլորը անում է ինքնաբերաբար, իր ներքին մղումով։

Ամբողջ վեց ամիս գտնւելով Բասենի շրջանում, այնտեղի գաղթականներին խնամելու գործով, ես աչքովս տեսայ նրանց գոհաբերութիւնը մեր կամաւորութեան օգտին։ Ո՛չ մեծով կանցնէր այդ մարդկանց մէջ հանգանակութիւն անել այդպիսի նպատակով, այն մարդկանց մէջ, որոնց երեխաները խաշած ցորենով են կերակրւում. Բայց եկէք տեսէք. թէ այդ մարդիկ, այդ աղէտ, մերկ ու քաղցած ժողովուրդը ինչպէս է գիտակցում ժամանակի պահանջը և ինչպէս գոհաբերել գիտէ։

Յուլիս ամսին այդ շրջանի մի քանի գիւղեր հաւաքեցին իրենց մէջ 306 ռ., որից 100 ռուբլով մի ձի գնեցին ու տուին մէկ կամաւոր տղայի, որը նոյնպէս իրենցից էր. իսկ 206 ռ. աւեցին ինձ, որ ուղարկեմ «Հորիզոն»-ի խմբագրութեանը յօգուտ կամաւորների. դրանից միայն 4 ռ. որպէս թերթի բաժանորդագին, որպէս զի թերթ ստանան և միշտ տեղեակ լինեն հայ կեանքի անց ու դարձին, մասնաւորապէս իրենց սիրելի կամաւորների գործունէութեանը։ Այդ դէպքը կարծէք շարժեց նոյն շրջանի միւս գիւղերի քարի նախանձը։ Դրանք էլ սկսեցին հաւաքել իրենց մէջ գումարներ, և յանձնեցին ինձ 468 ռ. 8 կ., որ Թիֆլիս գալիս տամ «Հորիզոն»-ի խմբագրութեանը դարձեալ կամաւորական խմբերի օգտին, միայն այդ գումարից էլ 30 ռուբլով երեք օրինակ «Հորիզոն» պէտք է ստանան երեք գիւղերի համար։

Չկարծէք, թէ այդ գումարները հաւաքել են մի քանի ունևորներից, բոլորովին ոչ։ Նախ պէտք է գիտենալ, որ մեր գաղթականութեան մէջ, գոնէ մեզ ծանօթ Բասենի շրջանում—ունևորներ չկան. բոլորն էլ ամեն ինչ թողած՝ փախած մարդիկ են. հարուստ ու աղքատ, այժմ ամենքն էլ հաւասար աղքատ մարդիկ են. դրանց մէջ այժմ ամենահարուստը նա է, ով կարողացել է իր հարիւրաւոր կենդանիներից մի 5—10 գլուխ տաւար հետը փախցնել ազատել, այն էլ մեր կամաւորական խմբերի շնորհիւ։ Տւողը ամենքն են և ոչ միայն տղամարդիկ, որոնք աշխատում են, այլ և կանայք ու աղջիկները։ Շատերը բերում և տալիս էին ինձ 8—10 կոպէկ, ասելով՝ պարոն, աւելի չունեմ, այդքանն է միայն, կ՚ընդունե՞ս... Կ՚ընդունեմ, մայրիկ, կընդունեմ, ձեր կոպէկները շատերի մանէթներից աւելի արժեն։— «Հա՛, հա, վերցրու, քեզ ղուրբան, նրանք ժողովրդին շատ են օգնում, նրանք եթէ չլինէին անցած աշնան փախին, մեր Բասենից երեխ մարդ չէր ազատուի, արաբները բոլորիս էլ կը կոտորէին, կամաւորները ազատեցին մեզ, Աստւած նրանց կեանքը երկար անի»։

Երբեք չեմ մոռանայ մի ծեր կնոջ, որը դողալով և արտասուքը աչքերին՝ սեղմելով բռիս մէջ 12 կոպէկ սև փող՝ ասաց. «Աա, պարոն ջան, գլխից ղուրբան, առ ինձնից էլ։ Մի տղայ ունէի Տիգրան էր անունը, կամաւոր էր Քեռու խմբում, վիրաւորւեց. լաւացել էր, բայց յետոյ մրսել էր Սարիղամիշում ու հիւանդացել, այնտեղ էլ մեռաւ։ Տիգրանիս պէս քանի՜ քանի՜սը կան այնտեղ, որոնք տաք հագուստի, ուտելու, ծխելու և շատ շատ կարիքներ ունեն։ Առ իմ կոպէկները, թող այդպիսի կոպէկներ շատ հաւաքւեն, որ նրանք էլ չմրսեն, Տիգրանիս պէս հիւանդանան. Աստուած նրանց պաշտպան լինի, նրանց կեանքը ազատի փորձանքից։ Տիգրանս գնաց ազգի ուղուրին, թող իմ կոպէկներն էլ գնան մնացած Տիգրանների ուղուրին»։

Թող գաղթական ժողովրդի, զուլումից պրծած այդ մարդկանց վերաբերմունքը, առանց քարոզների, առանց խրատ ու համոզումների, ինքնաբերաբար արած այդ նուիրաբերութիւնը բարի օրինակ լինի մեր հասարակութեան այն խաւերի համար, որոնք շատ հանգիստ են ապրում, որոնք ոչ փախ են տեսել, ոչ թալան, ոչ էլ կոտորած. թող նրանք, որոնք իրենց Տիգրաններին չեն տուել ազգի ուղուրին, գոնէ իրենց կոպէկները տան մեր կամաւորների օգտին, որոնք միակ պաշտպանն են մեր ժողովրդի։

Միհիկ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

ԳԵՐ. ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

28 ապրիլի

Արեւմտեան ճակատ.— Նակորշատի և Դւինսկի շրջանների ճակատում, Նարոչ լճի հարաւ-արևմտեան կողմը, և Բարանովիչի ուղղութեամբ թշնամին մի քանի տեղերում թնդանօթային ուժեղ կրակ էր բացում. Օլիկից դէպի արևմուտք յետ են մղւած թշնամու խոշոր ույժեր, որոնք փորձում էին մօտենալ մեր խրամատներին։ Միջին Սարեպայի շրջանում, Պոզզայցայից դէպի տոնեկը, Թուկից պոկւեց թշնամու մի աէրոստատ և ընկաւ մեր զօրքերի թիկունքում Դուբեստինի մօտ։

Կովկասեան ճակատ.— Ծովամերձ ճակատում մեր զօրամասերն առաջ անցան Պլատանա քաղաքից դէպի արևմուտք և հարաւ-արևմուտք։ Աշկալայի շրջանից դէպի արևմուտք տեղի ունեցած կռիւների մէջ թիւրքերը շրջապատել էին օպոլչենիայի դրուժիններից մէկի գինւորներից բաղկացած մի խումբ։ Այն ժամանակ, երբ թիւրքերը այդ դրուժինիկներին գերի էին տանում, վերջիններս փառաւոր մահը գերադասելով խայտառակ գերութիւնից, ենթասպայ Պոտիաչէւի գլխաւորութեամբ անսպասելի կերպով յարձակւեցին թիւրք պահակի վրայ և տապալելով նրան, փախան ու միացան իրենց քաջարի զօրամասին։ Թիւրքերի յարձակողական փորձերը Երզնկայի ուղղութեամբ յետ են մղւած մեր կրակով։

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԹԵՀՐԱՆ, 27 ապրիլի.—Ռուսական միսիան՝ թերթերում հրատարակում է մանրամասները վերջին ուրախալի լուրերի՝ ռուս զօրքերի Բաղդադի ուղղութեամբ յաղթական առաջխաղացման մասին։ Ռուսական զօրքերը հիմա իշխում են Քիրմանշահի և թիւրքական սահմանագլխի միջև գտնուած ամբողջ տարածութեան և գրաւեցին Կասրի-Շիրինը։ Սահմանագլխի այդ կէտը գրաւելիս նրանք դարձեալ խլեցին թիւրքական արտիլերիա, նոյնպէս և ուղտերի մի մեծ կարաւան, որ գինւորական բեռ էր տանում, գարու մի մեծ պահեստ, հեռագրի երկաթներ և հրացանային նիւթ, որոնց մէջ և 200,000 փամփուշտ։ Թէև մեր զօրքերի գործողութիւնները կատարելապէս գաղտնի են պահւում. սակայն ռուսական միսիայի հրատարակած հաղորդագրութիւնը հնարաւորութիւն է տալիս գուշակել, Կասրի-Շիրինում գրաւած պատերազմական աւարից, մեր արշաւազօրքի նոր աջողութեան չափերի մասին։ Մեր արշաւախմբի տիրապետութիւնը, թիւրքերի և գերմանացիների կողմից Պարսկաստանում մեր դէմ ոտքի հանւած ոյժերի ջարդումից յետոյ, հիմա տարածւեց մինչև թիւրքական սահմանը, Բաղդադից ընդամենը մի քանի օրւայ ճանապարհի վրայ։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏ

ՓԱՐԻԶ, 27 ապրիլի. — Երեկոյեան պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Մաասի ձախ ափի կատաղի ռմբակոծութիւնից յետոյ գերմանացիներն ուժեղ գրոհ տւին «287» բարձունքի շրջակայքի մեր դիրքերի վրայ։ Գրոհը յետ վանւեց կատարելապէս աջող։ Մեր ձեռքում մնացին մի քանի գերիներ։ Մեր զօրքերի մի թեթև յարձակողական գործողութիւնը Մորտոմի արևմտեան լանջերի վրայ, մեզ հնարաւորութիւն տւեց գրաւել գերմանական խրամատների մի քանի մասերը, որով մենք 62 գերի վերցրինք և 2 գնդացիր։ Մնացած ճակատի վրայ ցերեկն անցաւ համեմատաբար հանգիստ։

ՓԱՐԻԶ, 27 ապրիլի.—Հաւասի գործակալութիւնը հաղորդում է. Ապր. 27-ին թշնամին ցերեկով գործածել շարժեց «304» բարձունքի վրայ. միաժամանակ մեր դիրքի հիւսիս-արևմտեան թեը կազմող «287» բարձունքի վրայ մեծ ույժեր դրկեց, սակայն նրա բոլոր ճիգերն ապարդիւն դարձան։ Ընդհակառակը, Մորտոմի արևմտեան սարալանջերի վրայ մենք հակայարձակման անցնելով, յետ շպրտեցինք գերմանացիներին նրանց գրաւած խրամատների մի քանի մասերից։ Վերջ ի վերջոյ թշնամու կրկնակի գրոհները ոչ մի տակտիկային առաւելութիւն չեն տալիս նրան՝ պատճառելով միայն հետզհետէ յաճախող կորուստներ։

ԲԱԼԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

ԱՆՆՄԱՍ, 27 ապրիլի. — Ռումինական թերթերը հաղորդում են, որ Բուլգարիան դրօշի տակ է կանչում Մակեդոնիայի ազգաբնակութեանը։ Նրա մահմեդական մասի համար բանակցութիւններ են կատարւում Թիւրքիայի հետ։

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ, 26 ապրիլի.—Կրայովում պահպանողականների ակումբի բացման առթիւ Ֆիլիպպեսկուն ճառ արտասանեց, որի մէջ ասաց ի միջի այլոց. «Ես անկեղծ հաւատով լի եմ դէպի Քառեակ Համաձայնութեան վերջնական յաղթանակը Գերմանիայի դէմ, որ պիտի ստիպէ հաշտութիւն խնդրել։ Ես վստահ եմ, որ եթէ Ռումինիան հաշտութիւն կնքելուց ոչ շատ առաջ միջամտէ պատերազմին, նա չի ստանայ այն, ինչ պիտի խնդրէ։ Մենք կարող ենք հանգիստ լինել միայն երկու երաշխաւորութիւն ունենալով. առաջին՝ Քառեակ Համաձայնութեան երախտագիտութիւնը ընդհանուր հարցի լուծման մեր աջակցութեան համար, երկրորդ՝ գրաւել այն հողամասը, որը մենք մտադիր ենք պահանջել։ Նկատի ունենալով այդ, առանց ժամանակ կորցնելու անհրաժեշտ է դուրս գալ և մեզ ապահովել այդ երաշխաւորութիւնները»։

«Վիիտորուլ» թերթը բացատում է Ֆիլիպպեսկուին՝ նրա նոր ագիտացիայի համար և ասում է, որ պարզիւն են նրա բոլոր փորձերը, որոնք ներկայ պայմաններում կարող են կատաստրոֆի առաջնորդել, փոխանակ օգուտ բերելու։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ԹԵՀՐԱՆ, 27 ապր.— Ցերեկով աւստրիական պատուիրակի վրայ մահափորձ կատարւեց՝ ըստ երևոյթին թիւրքահպատակ Ջեմալ-բէյի կողմից։ Կոմս Լոգոտեխտին չվնասւեց։ Աւստրիական միսիան մահափորձ անողին յանձնում է պարսիկ իշխանութեան։

ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

ՀՌՈՄ, 28 ապր.— Ստեֆանի գործակալութիւնը հաղորդում է. Երեկ Ադրիատիկ ծովի հարաւային մասում ֆրանսիական սուզանաւը, որ ուղարկւել էր միանալու իտալական նաւատորմիղին, ընկղմեց թշնամու մի փոխադրանաւ՝ ռազմանիւթի բեռով։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՍՏՈԿՀՈԼՄ, 28 ապր.—Վոլֆի գործակալութիւնը հաղորդում է. Ամերիկեան զեկուցագիրն ստացւեց երեկ։ Հեռագրի պարզագրումից յետոյ դեսպանը գնաց արտաքին գործերի մինիստրութեան մօտ, որի հետ մի ժամ խորհրդակցեց զեկուցագրի մասին։ Դեսպանն այնուհետև անմիջապէս ծանուցեց իր կառավարութեան, որ Գերմանիան խոստացաւ վարձահատոյց լինել «Սուսսեկսի» վնասների համար և պատժել այդ նաւին ական խփող սուզանաւի հրամանատարին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ, 27 ապրիլի.— Զինւորական ծառայութեան վարչութիւնը բացատրել է զինւորագրական ատեաններին, որ օպոլչենիայի այն նորակոչ ռատնիկները, որոնք երեք ամսւայ արձակուրդը լրանալուց և բժշկական քննութեան ենթարկւելուց յետոյ կերևայ, որ դեռ ևս չեն առողջացել, լրացուցիչ արձակուրդ են ստանում նայած իրենց հիւանդութեանը մէկից մինչև երկու ամիս ժամանակով։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

ԼՈՆԴՈՆ, 27 ապրիլի.—Համայնքների պալատ։ Այն ուղղումը, որով առաջարկւում էր պարտադիր զինւորական ծառայութիւնը, տարածել Իռլանդիայի վրայ, մերժւած է հասարակ ձեռքի բարձրացումով։

ԼՈՆԴՈՆ, 27 ապր.—Լորդ Կրուն հաղորդեց լորդերի պալատում, որ Իռլանդայի փոխարքայ Ուիմբորնը հրաժարական է տւել։

ՍՏՈԿՀՈԼՄ, 27 ապր.—Վոլֆի գործակալութիւնը հաղորդում է, որ ռայխստագի յանձնաժողովի նիստում նախագահը հաղորդել է, որ մայիսի 1-ին Բեռլինում տեղի է ունեցել բազմամարդ ցոյց հաշտութեան օգտին։ Ցուցարարներն աղաղակում էին. «Կորչի պատերազմը», «Կորչի կառավարութիւնը»։ Լիբկնեխտը թռուցիկներ էր բաժանում՝ կոչ անելով միտինգի հաւաքւել մայիսի 1-ին, որ տեղի ունեցաւ Պոտսդամի հրապարակում։ Լիբկնեխտը խոստովանեց և այդ ու յայտարարեց, որ պետական դաւաճանութիւն չէ գտնում դրանում և կարգ ու կանոնը նա չխանգարեց։ Ոստիկանութեան աստիճանաւորները ցուցմունք տւեցին, որ Լիբկնեխտը ձերբակալւած ժամանակ դիմադրութիւն ցոյց տւեց։ Յանձնաժողովի նախագահի կարծիքով, Լիբկնեխտը իր վարմունքով աջակցութիւն է ցոյց տալ Գերմանիայի թշնամիներին, ուստի և ռայխստագը պիտի մերժի նրան պաշտպանել։ Յանձնաժողովը մերժեց Լիբկնեխտին ազատել ձերբակալութիւնից։ Այդ առաջարկին ի նպաստ քւէարկեցին սոցիալ-դեմոկրատներն ու լեհ կուսակցութեան անդամները։

ՄԻՔ. ՊԱՊԱՋԱՆԵԱՆԻ ՃԱՌԸ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՀԱՇԻՒ ԱՌԹԻՒ*)

Պետ. Դուման դժբախտաբար շատ քիչ ուշադրութիւն է դարձնում մեր ծայրագաւառներին, և անպայման որ և է արտակարգ մի հանգամանք է հարկաւոր, որ Պետ. Դումայում խօսեն այս կամ այն ծայրագաւառի մասին։ Ներկայումս անտարակոյս առանձին ուշադրութեան է արժանի Կովկասը, որ գտնւում է ռազմաբեմում. Կովկասի մասին իրաւամբ է ասւում, որ նա ռուս թագի գոհարն է։ Սակայն, դժբախտաբար, այդ գոհարը չէ փայլում իր ակնապարար ու բազմապիսի գոյներով, որովհետև վատ վերաբերմունք է ցոյց տրւում նրա նկատմամբ։ Մինչդեռ Կովկասում ապրում են վաղեմի կուլտուրայի տէր ժողովուրդներ, նրա լեռների ու ձորերի մէջ մեծ, անհաշիւ հարստութիւններ են թաքնւած։ Կովկասը նախադուռն է Արևելքի, և Կովկասի իրաւական կեանքը, այնտեղ ապրող առանձին ազգութիւնների դէմ ցոյց տրւած վերաբերմունքը Արևելքի աչքին պատկերացնում է ռուսական կուլտուրան և պետականութիւնը։ Կեանքի անկազմակերպ վիճակը, Կովկասի վարչական վատ մեթոդները հեռացնում են մեզնից Արևելքի, Փոքր-Ասիայի, Պարսկաստանի, Աֆղանիստանի և այլն ժողովուրդները։ Ռուսաստանի համար Արևելքի արգի չափազանց անհրաժեշտ տրամադրութիւնների մեղքն ընկնում է ոչ այնքան դիւանագիտութեան վրայ, ինչքան Կովկասի վարչական կարգերի և մեթոդների վրայ։

Երբ ես այցելեցի Կովկասեան թանգարանը, ինձ ասացին, որ Կովկասի սահմաններում ապրում են $76^{1}/_{2}$ ազգութիւններ, որոնց կէսը մատնանշեցին իբրև գնչուներ։ Ինձ թւում է, որ յարգելի գիտնականները սխալւել են. Կովկասում կայ և մի առանձին ժողովուրդ—դա տեղական բիւրոկրատիան է։ Կովկասի $7^{1}/_{2}$ միլիոն ազգաբնակութիւնից 750 հազարն է միայն ռուս։ Մինչ Կովկասի չինովնիկական կազմը հետևեալն է. 308 չինովնիկներից 20-ը վրացի է և 4-ը հայ, միւսները ռուսներ են։ Փոքր չինովնիկների մեծամասնութիւնն էլ ռուս է, յետոյ գալիս են վրացիները, իսկ թաթարներից ու հայերից չինովնիկներ շատ քիչ են։ Կովկասեան բիւրոկրատիան մի առանձին ժողովուրդ է հանդիսանում իր առանձին շահերով, որոնք շատ յաճախ չեն զուգակցւում համապետական ու ծայրագաւառի շահերի հետ, իր տգէտ ու անփոյթ վերաբերմունքի մի առանձին հոգեբանութեամբ դէպի ամեն ինչ, որ տեղական է, տեղական տարրի հետ պայքարելու իր առանձին մեթոդներով. պայքար, որ մեծ մասամբ մղւում է իր իսկ շահերի համար։ Կովկասի բիւրոկրատիան չէ ճանաչում Կովկասն ու չէ ցանկանում նրան հասկանալ։ Նրա բնորոշ գծերն են տգիտութիւնը, անխղճութիւնն ու չհաւասիրութիւնը (?)։ Նրա այս վերջին յատկութեան փայլուն օրինակները տւեց Մ. Ն. Զաֆարովը։ Կովկասեան չինովնիկութիւնը պատերազմ է յայտարարել տեղական ինտելիգենցիային, կռւել է դատական, զեմստւոյական և այլն բարենորոգումների դէմ։

Փոխանակ զեմստւային ինքնավարութիւն մտցնելու Կովկասում, ինչպէս պնդում էին տեղական ազգութիւնները, բնակչութիւնը յանձնւած է Կովկասեան ոստիկանութեան համայնապարփակ իշխանութեան, որ հեղինակաւոր է վճռապէս ամեն ինչում—սկսած աւազակութիւնից մինչև զեմստւային տնտեսութիւնն ու քաղաքական պայքարը։ Մինչև հիմա Կովկասում պահպանւում էին Ալեքսանդր II կայսեր հնացած կանոնագրութիւնները։ Պետրոգրադում առանձին դպրոց բաց արին տեղական լեզուների ուսուցման համար, իսկ Կովկասում դատավարում և վճիռներ են կայացնում դատական այնպիսի աստիճանաւորներ, որոնք չեն իմանում տեղական լեզուները, տեղական բարքերն և առաջնորդւում են ամսական 50—60 ռուբլի ստացող տգէտ թարգմաններով. ինչ որ չէ խանգարում, որ սրանք քարոզչէն պալատներ ունենան քաղաքներում։ Տեղական չինովնիկութիւնը մեծ մասամբ կազմւում է այն անաջողակներից, որոնք մի որև է բանով մեղադրւել են կենտրոնում, չեն կարողացել գործը յարգարել մեծաւորի հետ և ծայրագաւառ են եկել բախտ փնտռելու։ Դրանք երկրորդ կարգի պաշտօնատարներ են. բայց այս հանգամանքը չէ խանգարում, որ նրանք Կովկասում թանգ ծախեն իրենց (считать себя бѣлой костью)։ Վերջերս Դ. Ա. Չխէիձէն ասաց, որ իշխանութիւնը վարչական վատ մարդկանց է ուղարկում ծայրագաւառները։ Բոլորովին համապատասխան այդ յայտարարութեան, տեղական ազգաբնակութիւնը վարժւել է Ռուսաստանը համարել մի ովկիան, իսկ ծայրագաւառները՝ նրա ափերը, ուր ծովը նետում է ամեն ինչ, որ անպէտք է իրեն (ծափահարութիւններ ձախից)։ Ծայրագաւառի բարեյաջողուն (?) իշխանութիւնն որոշ բարենորոգումներ է վտանգում (?), իսկ ստորին իշխանութիւնը շրջում է իր շրջանները, ամենամութ գոյներով է ներկայացնում այն դրութիւնը, որին կը մատնւեն գիւղացիները, եթէ զեմստւային բարենորոգում մտցուի Կովկասում։

*) Նիւթերի առատութիւնը մինչև օրս չէր թոյլ տալիս ամբողջութեամբ տպագրելու պ. Մ. Պապ.-ի վերջին հետաքրքրական ճառը՝ արտասանւած Պետ. Դումայի ամբիոնից։ Խմբ.

digitised by A.R.A.R.@

Գիւղացիներին ստիպում են ստորագրել այնպիսի հանրագրութիւններ, որոնցով ազգաբնակութիւնը մերժում է զեմստւօյի մուծումը. այդ առթիւ յաճախ են դիմում ահաբեկումի ամենայիմաստ եղանակներին։ Կովկասի գիւղերում կեանքի նոր ձեւեր ստեղծելու առաջին քայլերն այդպէս են առնւում, Նրա հին կարգերի վերակազմութեան ճանապարհն այդպիսի փշերով են ծածկուած։ (Բացականչութիւններ ձախից. «խայտառակութիւն» է).

Կովկասի վարչական [illegible] առանձնայատկութիւններից մէկն է ազգութիւնների արհեստական անջատումը։ Սակայն այդ սկզբունքի լաւագոյն իրագործման համար պէտք էր քաւութեան նոխազ ընտրել ազգութիւններից մէկին։ Մեծ Իշխան Միքայէլ Նիկոլայեւիչի Փոխարքայութիւնից յետոյ այդ մղձաւանջային դերը կատարել են տալիս հայերին, որոնց սիստեմատիկ կերպով հալածում են մինչեւ վերջին օրերը։ Կովկասահայերին մեղադրում էին, որ նրանք աշխատում են մեղմացնել արտասահմանի իրենց եղբայրների վիճակը, այսինքն այն, ինչ հիմա համարում են բնական ու նոյնիսկ անհրաժեշտ Ռուսաստանի շահերի համար։ Մեր [illegible] վրայ թէ-Թիւրքական և թէ մեր իշխանութիւնները հրացանազարկ էին անում հայդուկներին ու հայ յեղափոխականներին, որոնք անձնազոհ պաշտպանում էին Տաճկահայաստանի իրենց եղբայրներին։ Հիմա այդ հայդուկներն ու յեղափոխականները մեր քաջերի զօրքերի հետ կողք կողքի են կռւում մեր դիրքերում։ Հայերը յայտարարւեցին անջատողականներ, պետութեան թշնամիներ։ Հայ ժողովուրդը, որ երկրագործ է այնպէս, ինչպէս վելիկօ-ռուսները, յայտարարւեց իբր չարչիների մի խմբակ, որոնց վերագրում էին բոլոր թերութիւնները։ Վերջին մոտիւը սիրով զարգացնում էր և գերմանական մամուլն այն ժամանակ, երբ համոզւեց, որ հայերն իրենց կողմնակից չեն։ 1895 թ., Թիւրքիայի հետ բարեկամութիւն յայտարարելու հետ միաժամանակ թոյլատրեց հայերի կոտորածը։

Քաղաքացիական ու զինուորական բիւրոկրատիան գործադրելով հին բաղադրանքը—բաժանէ, որ տիրես—ձգտեց երկպառակութիւն ձգել հայերի և միւս ազգերի շրջէն տարրերի միջեւ։ Համաշխարհային պատերազմը բացիաց վերացնել բոլոր արժէքները և ապացուցեց, թէ հայերին հալածելով ինչպիսի սխալ էին գործում Կովկասեան իշխանութիւնները։ Հիմա ռուս հասարակական կարծիքն արդէն չէ կասկածում, թէ ում կողմն է հայերի համակրանքը և թէ նրանք ինչքան սուղ վճարեցին այդ համակրութեան համար։ Սակայն Կովկասեան բիւրոկրատիան թշնամաբար ընդառաջեց հայերին համակող խանդավառութեան և ռուսական բանակին օգնակար լինելու համար հայերի ցոյց տըւած ձգտումին։ Սկսան պախարակել հայերին նրանց ծայրայեղ հայրենասիրութեան համար, օգնակար հանդիսանալու նրանց ցանկութեան համար։ Եւ ընդ ամէն գործադրում էին թշնամու դէմ կռւելու գերմանական մեթոդը — սիստեմատիկ, չարախինդ զրպարտութիւնը։ Իմ տրամադրութեան տակ գտնւում են մի ամբողջ շարք ամենափայլուն վկայութիւններ՝ հայ կամաւորական խմբերի գործողութիւնների մասին։ Մինչ զրպարտիչները նրանց հասցէին [illegible] տարածում էին յերիւրած սուտ զրոյցներ, Կովկասեան բարձր իշխանութիւնը, Մեծ-Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեւիչի գալուց առաջ, ոչ միայն չհերքեց այդ զրպարտութիւնը, այլ և մերժեց ռուս հասարակութեան տեղեկացնել հայ կամաւորական խմբերի գործունէութեան մասին։ Կարելի է երեւակայել թէ հոգեկան ինչպիսի դրութեան էր մատնւած հայ հասարակութիւնը, որ բոլոր ուժերով աջակցում էր ռուսական զէնքին և սահմանից դէնը Տաճկաստանում անհամար զոհեր էր տալիս, որոնց մասին ես պիտի խօսեմ ներքին գործերի մինիստրութեան նախահաշւի քննութեան ժամանակ։

Երբ Թիւրքերը պարպեցին Կարսի շրջանում իրենց գրաւած հողամասը, ռուսահպատակ քիւրդերն ու Թիւրքերը սաստիկ տուժեցին մեր զօրքերի գործողութիւններից։ Հայ հասարակութեան մէջ մուսուլմանների դրութիւնը վրդովմունք և արգահատանքի ներամամ կարեկցութիւն առաջացրեց։ Սակայն տեղական իշխանաւորներն ու պոլիտիկանները պէտք է որեւէ մէկի վրայ բարդէին դրա մեղքը, և դրա համար հարկաւոր եղան հայերի տկար ուսերը, որոնց պատերազմը արդէն ճնշել էր իր ամբողջ ծանրութեամբ։ Եւ նրանք չգտան աւելի լաւ միջոց, եթէ ոչ Կարսի ընդհանուր-նահանգապետի անունով հրատարակել մի շարք հրամաններ, որոնցով մեղադրւում էին քրիստոնեաները (այսինքն հայերը) մուսուլմանների սպանութիւնների, բռնութիւնների և յափշտակութեան մէջ։ Նոյն իսկ Գերմանիան չէր կարող աւելի լաւ դեղատոմս մտածել երկպառակութիւն առաջացնելու համար ազգութիւնների միջեւ։ Թիւրքերի կողմից Բաթումի շրջանի մի մասի գրաւման ժամանակ ռուսահպատակ հայերը սարսափելիօրէն կոտորւեցին, շնորհիւ այն հանգամանքի, որ տեղական քաղաքացիական իշխանութիւնը հեռանալիս ոչ միայն չնախազգուշացրեց հայերին իր հեռանալու մասին, այլ ամենածեծ գաղտնապահութեամբ ծածկեց իր փախուստը։ Աջարացիների գործին տրւեց մի ժամանակ դատի, ազգային երկպառակութեան բնոյթ և միմիայն հայ գիւղացին յայտարարւեց իբր յարձակւող կողմ։ Այդ պատճառով դատավարութիւնը ցաւում առաջացրեց հայերից գժգոհ վրացիների և մահմեդականների մէջ։ Այդ կերպով, բիւրոկրատիայի հեռատես նպատակը—ազգամիջեան թըշնամութիւն սերմանել—իրագործւեց ամենափայլուն կերպով։ Հայ գիւղացիները, որոնք կորցրել էին Թիւրքական արշաւանքի ժամանակ կոտորւած իրենց մերձաւորներին և կողոպտւել էին մինչեւ վերջին թելը՝ ճանաչւեցին իբր այդ դատի մեղաւորները։ Իրաւացի էր Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեւիչը, երբ հրամայեց դադարեցնել աջարացիների դատը։ Մենք նոյնպիսի կարգադրութեան ենք սպասում և Կարսի շրջանի հայերի դէմ ուղղւած դատի մասին։ Պատերազմից յետոյ աւելի հեշտ կը լինի քննել առանձին փաստերն ու տեղական առանձին խմբակների վարմունքը, և այն ժամանակ թող իւրաքանչիւրն ստանայ ըստ արժանւոյն։

Առանձնապէս ծանր օրեր վիճակւեցին հայ գիւղացուն, որ սիրայօժար ուղարկեց իր եղբայրներին ու զաւակներին իբր զինուոր, լցրեց կամաւորական շարքերն ու ամէն ինչով օգնութեան հասաւ մեր բանակին։ Գիւղացիութիւնն իր վրայ վերցրեց գաղթականական աղէտի ամբողջ բեռը, պատսպարեց փախստականներին, կերակրեց նրանց, չնայած նրան, որ փախստականներն իրենց հետ բերին համաճարակ հիւանդութիւններ ու սոսկալի զրկանքներ։ Գիւղացիութիւնն իր աշխատանքը չի խնայում Կովկասեան ռազմաճակատի վրայ թէ խրամատներ փորելու, և թէ ճանապարհ շինելու, շատ յաճախ չստանալով ոչ մի վարձատրութիւն, որովհետեւ տեղական իշխանութիւններն օգտւում են նրա տգիտութիւնից և ռուսերէն չգիտնալու հանգամանքից։ Գիւղացիութեան վրայ, որ, ի միջի այլոց, հակամարդկային աշխատանք է կատարում և պարտադիր բռնակալութեամբ ծանրանում է պատերազմի ամբողջ բեռը, իսկ փոխարէնը յաճախ փչրանքներ են ստանում առանց նոյն իսկ արդարացւելու քաղցից։ Արդիւնքն այն է լինելու, որ գուցէ կատարեալ քայքայումն է սպասում հայ գիւղացուն, Գարնան սերմացու չի լինելու, և կառավարութիւնը պիտի ստիպւի կերակրել գիւղացիներին, ինչ որ անհնար է լինելու, քանի որ ճանապարհներ չկան Կովկասում, և կարող է քաղցը տիրել այնտեղ՝ իր բոլոր սարսափելի հետեւանքներով։

Չի կարելի լռութեամբ անցնել Կովկասում գաղթականական գործի վրայից։ Հանգամանքների մի տարօրինակ ընթացքով, առանձին խորհրդակցութիւնը կտրւած է այս ծայրագաւառի գաղթականական գործից։ Կովկասեան բարձրագոյն իշխանութեան փոփոխութեան և կենտրոնից հեռաւորութեան պատճառով, փախստականների այստեղ վայելած բարիքներն դեռ երկար ժամանակ չէին տարածւում Կովկասի վրայ։ Անբաւարար սննդաբաժինները, վառելիքի, նպաստի և այլն յանձնումների (оссигновка) բացակայութիւնը աւելի ևս էին դժւարացնում փախստականների անտանելի դրութիւնը։ Մահացութիւնը գաղթականների միջեւ ահագին է, և նրանցից շատերը վերադարձին փախուստ տւին անսովոր վտանգների ընդառաջ։ Կովկասեան ծայրագաւառի իշխանութեան նորմատական սխալը կայանում էր նըրանում, որ նա այդ գործին թոյլ չտւաւ տեղական մահմեդական, վրացի և հայ կազմակերպութիւնների մասնակցութիւնը։

Որպէսզի ուղիղ ճանապարհի վրայ դրւի Կովկասի կեանքը, պէտք է վերակազմել այդ ծայրագաւառի վարչութիւնը։ (Բացականչութիւններ ձախից՝ «ուղիղ է»։)

Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեւիչի ստեղծած սկզբունքը՝ բոլոր ազգութիւնների հաւասարութեան մասին, պէտք է նոր հիմքը կազմի կովկասեան նոր վերաշինութեան։ Սակայն, քանի դեռ Կովկասում մնում են նախկին չինովնիկները, որոնք սնւել են գոլիցինեան ոգով, Փոխարքան անկարող է իրականացնել այդ սկզբունքը։ Նոր լոզունգների համար նոր մարդիկ են հարկաւոր, որոնք ոչ թէ վախից, այլ խղճմտանքով կողմնակից լինեն Կովկասի Փոխարքայի սկզբունքին։ Կովկասի վերաբերմամբ պէտք է վերադառնալ վարչութեան այն հին սկզբունքներին, որոնք գործադրւում էին Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեւիչի կողմից, երբ Կովկասի վարչութեան մէջ, ռուսների հետ միասին մասնակցում էին և հայերը, և վրացիները, և թաթարները, և ուրիշ ազգութիւնները։ Այն ժամանակ երջանկաւէտ շրջանն էր կովկասեան կեանքի, որի մասին այսօր էլ յիշում են անխտիր բոլոր ազգութիւնները։ Ուզում ենք հաւատալ, որ Փոխարքայի յայտնած ցանկութիւնը Կովկասում զեմստւօ մտցնելու մասին, նոյնպէս նրա առետած կովկասեան ազգութիւնների հաւասարութեան սկզբունքը անյապաղ կիրականանան։ Հայերը, չնայած մղձաւանջային իրականութեան և տեղական իշխանութեան ամէն տեսակ անբարեացակամութեան, ըստ առաջնոյն պիտի շարունակեն իրենց ճանապարհը, պիտի գնան այն ուղիով, որ դէպի յաղթանակն է առաջնորդելու Ռուսաստանին ու նրա դաշնակիցներին։ (Ծափահարութիւններ ձախից)։

ԶԵՄՍՏՒՕՅԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նորին Կայսերական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեւիչը ստացել է Թագաւոր Կայսրի հետեւեալ հեռագիրները.

«Յանձնում եմ Ձերդ Կայսերական Բարձրութեանը՝ Անդրկովկասի ազգութիւնների ներկայացուցիչներին, որոնք խորհրդակցութեան են հաւաքւել երկրում զեմստւօ մտցնելու խնդրի մասին, Իմ սրտագին շնորհակալութիւնը յայտնէք արտայայտւած անձնւէր հաւատարիմ հպատակութեան զգացմունքների համար, յայտնելով հանդերձ Իմ անկեղծ բարեմաղթութիւնները խորհրդակցութեան աշխատանքների աջողութեան համար։ ՆԻԿՈԼԱՅ»

Այս հեռագիրը ստացւած է ի պատասխան հետեւեալ հեռագրի, որ ուղարկել էր Օգոստափառ Փոխարքան Թագաւոր Կայսրին.

«Անդրկովկասի բոլոր ազգութիւնների ներկայացուցիչները, այսօր Իմ հրաւէրով խորհրդակցութեան հաւաքւելով Իմ նախագահութեամբ Անդրկովկասում զեմստւօ մտցնելու օրէնագծի վերջնական մշակման համար վերջնական նիւթ տալու նպատակով, խնդրում են արկանել առ ոտս Ձերդ Կայսերական Մեծութեան իրենց ոգեւորող անձնւէր հաւատարիմ հպատակութեան և սիրոյ ամենաանկեղծ զգացմունքները և ջերմ խնդիրքը՝ հաւատալ, որ խորհրդակցութեան մասնակիցները պիտի գործադրեն ամէն ջանք ու գիտութիւն, որպէսզի գիրացնեն Ձերդ Մեծութեան Տեղակալի աշխատանքը մշակելու համար մի օրինագիծ, որ պէտք է բարձրացնի Կովկասեան երկրի կուլտուրական և արտադրող ուժերը ի բարօրութիւն տեղական բնակչութեան և ամբողջ Ռուսաստանի։

Գեներալ-ադիւտանտ ՆԻԿՈԼԱՅ»

—

Ապրիլի 27-ի երեկոյեան Օգոստափառ Փոխարքան խորհրդակցութեան անդամներին արտակարգ ընդհանուր ժողովի էր հրաւիրել Թագաւոր Կայսրի պատասխան-հեռագիրը լսելու համար։ Բարձրագոյն հեռագրի ընթերցումն ընդունւեց ներկաների կողմից երկարատեւ խանդավառ «ուռա» աղաղակներով։ Մեծ Իշխանը Թագաւոր Կայսրի հեռագրի ընթերցումից յետոյ ասաց, թէ ինքը խիստ բախտաւոր է, որ Թագաւոր Կայսրին հաճելի է եղել ոչ միայն ամենաողորմածաբար շնորհակալութիւն յայտնել արտայայտւած հաւատարիմ հպատակութեան զգացմունքների համար, այլ և աջողութիւն մաղթել նրանց աշխատանքներին։ Դէպի Խորհրդակցութեան աշխատանքները ցոյց տրւած այս բարեհաճ ողորմածական ուշադրութիւնը պէտք է նոր խրախոյս լինի խորհրդակցութեան մասնակիցների համար իրենց յանձնարարւած գործը կատարելու և անդրդւելիօրէն վստահ լինելու, որ զեմստւօն Անդրկովկասում կը մտցւի։ (Պ. Հ. Գ.)

ԱՆՀԻՄՆ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Զեմստւօյական խորհրդակցութեան մեծամասնութիւնը իր յոյսը դրել է կամ մեր անիրազեկութեան, կամ մեր յիշողութեան թուլութեան վրայ։ Մենք տեսանք,, որ սխալ է այն կարծիքը, թէ Ռուսաստանում 1890 թւի կանոնադրութիւնը ամենուրեք գործադրւում է առանց էական փոփոխութիւնների։ Այժմ էլ նրանք մի այլ անապացոյց առարկութիւն են բերում. երբ թէ, 1909 թւի նահանգական խորհրդակցութիւնները հաւանութիւն են տւել 1890 թւի զեմստւօյի օրէնքին։ Այս անվերապահ յայտարարութիւնը անում են, անշուշտ, յոյսները դրած մեր վատ յիշողութեան վրայ։

Սակայն 1909 թւի խորհրդակցութիւնները չեն պատկանում շատ հեռու և մշուշապատ անցեալին։ Որոշումները, եզրակացութիւնները մեր բոլորի յիշողութեան մէջ են։ Մենք հրապարակաւ յայտնում ենք մեր բողոքը փաստերի այդօրինակ յեղաշրջման դէմ։ Ոչ մէկը բոլոր նահանգական խորհրդակցութիւններից չի ընդունել 1890 թւի կանոնադրութիւնը առանց արմատական փոփոխութեան, այնքան արմատական, որ օրէնքից գրեթէ ոչինչ չի մնացել անփոփոխ։

Այդպէս, բոլոր խորհրդակցութիւնները մերժել են ընտրութեան դասակարգային սկզբունքը, որ ոգին է կազմում 1890 թւի կանոնադրութեան։ Գրեթէ բոլոր նահանգները մերժել են նաև յատուկ կալւածատիրական կուրիայի անհրաժեշտութիւնը։ Քութայիսի նահանգը, որի ազնւականութիւնը այսօր ունի այնքան ուժեղ ներկայացուցչութիւն, ոչ մի կուրիա չընդունեց։ Բոլոր զեմստւօյին տուրք վճարողները պէտք է ընտրէին միասին զեմստւօյական խորհրդականներ։ Թիֆլիսի նահանգը նոյնպէս միացնում էր կալւածատէրերին և գիւղացիներին մէկ կուրիայի մէջ, առանձնացնելով միայն քաղաքները։ Նոյնը պնդել է Կարսը։ Երեւանը թէև խօսում է Պետական Դումայի ընտրական կարգի կիրառման մասին, բայց համարեա ոչինչ չի թողնում այդ օրէնքից, ժխտելով կալւածատէրերի յատուկ կուրիան և խառնելով նրանց գիւղացիութեան հետ մասսայի հետ։ Միայն Գանձակի և Բաքւի նահանգական խորհրդակցութիւններն էին, որ բաժանում էին կալւածատէրերին և գիւղացիներին առանձին կուրիաների։

Բոլոր խորհրդաժողովները պահանջում էին ցածրացնել ցենզը, իսկ Քութայիսին և Թիֆլիսը ժխտում էին նոյնիսկ ցենզի մինիմումը. ամեն ոք, որ վճարում է զեմստւօյին տուրք, պիտի մասնակցի ընտրութիւններին։

Շատ ուշագրաւ է այն հանգամանքը, որ ամենազօրեղ ազնւականութեան, կալւածատիրութեան նահանգները, Քութայիսը և Թիֆլիսը բնաւ չցանկացան պաշտպանել կալւածատիրութեան ուժեղացրած ներկայացուցչութեան գաղափարը։ Ընդհակառակը՝ Գանձակի և Բաքւի ազնւականութիւն չունեցող թաթարական նահանգների ժողովները յատկութիւն ցոյց տւին պաշտպանելու որոշ չափով իրենց շատ թոյլ կալւածատիրութեան դասակարգային շահերը։

Այժմ հանգամանքները փոխւել են. Վրաստանի գիւղացիներ չկան խորհրդաժողովի կազմի մէջ, որ յիշեցնեն իրենց շահերի և աւանդութիւնների մասին։ Եւ ազնւականութիւնը ազատօրէն առաջ է մղում դասակարգութեան և կալւածատիրութեան տեսակէտը, իրեն յետեւից տանելով Գանձակի, Բաքւի և Երեւանի նահանգների թոյլ կալւածատէրերին, որոնք ազնըւական դառնալու յոյսեր ունեն։

Ինչպէս ուզում են, թող պաշտպանեն սրանք իրենց դասական շահերը. բայց թող չշահագործեն ումանց անիրազեկութիւնը, յենւելով 1909 թւի խորհրդակցութիւնների վրայ։ Ոչ մի կերպ չի կարելի ապացուցել, թէ 6 տարի սրանից առաջ կայացած ժողովներում որ և է որոշում է անցել յօգուտ 1890 թւի օրէնքի «հիմքերի» և «ոգու» պահպանութեան։ Այդ յոյսերը և ենթադրութիւնները անհիմն են։ Հաշիւները—սխալ։

Մենք կը տեսնենք, որ շատ ուրիշ խնդիրների մէջ էլ 1909 թւի խորհրդակցութիւնները շեղւել են Ռուսաստանի զեմստւօյական կանոնադրութեան հիմքերից։ Ա. Շ.

ՄԱՄՈՒԼ

Նոր-Նախիջեւանում մի խումբ ուսումնասէր երիտասարդների ջանքերով երեք տարուց ի վեր հրատարակւում է Գաղութ անունով հայ շաբաթաթերթ։ Գաղթավայրերի հայ գործիչները յաճախ են երեւան գալիս նրա էջերում յօդւածներով ու ուսումնասիրութիւններով։ Գրում է այդտեղ գըրւած ֆելիէտոններ տեղական բարբառով Չալխուշեանց Գաբր, որի տակ թագնւում է Նոր-Նախիջեւանցի անւանի գործիչը, գրում է Հ. Բէկգիւլեանը և այլ մեծ մասամբ երիտասարդ ուժեր։ Տարւում է թերթը ընդհանրապէս բաւական խնամքով ու լըջութեամբ։ Հարկ չկայ ասելու, թէ որքան անհրաժեշտ են նման օրգանները մեր կորած, լըւած գաղութներում, մարխափելով, մաքառելով հազար ու մի խոչընդոտների դէմ, նրանք ձգտում են պատւաստելու հայ բարբառն ու հայերէն ընթերցանութեան սէրը այդ օտարախօս վայրերին։ Անհրաժեշտ է, որ հայ խնամակալութիւնը, մասնաւորապէս հարաւային Ռուսիայի և հիւսիսային Կովկասի հայութիւնը քաջալերէ մի բուռն հայրենասէր երիտասարդների ձեռնարկը, աջակցէ թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս։ Հայկական վերածնութեան պրօբլէմների շարքում ականաւոր տեղ պիտի ունենայ գաղութները «մշակելու», բարձրացնելու և Մայր-Հայրենիքին կապելու հոգսը...

«Գաղութի» վերջին համարում տըպւած առաջնորդողի մէջ՝ խմբագրութիւնը խօսում է ռուսահայի ու Թիւրքահայի միջեւ եղած «պատնէշների» և մասնաւորապէս լեզւական պատնէշի մասին։ Շեշտում է Թիւրքահայ լեզւի «խոշոր առաւելութիւնները» և աւելացնում, որ մենք պէտք է փոխառութիւններ անենք Թիւրքահայերէնից... այլապէս՝ «կ'անցնենք այլասեռման գիրկը»... Որովհետեւ, յարում է Գաղութը, «հայ հասարակութեան սեւաբ մասին այլ ևս չեն գիւթում Պռոշեանն ու Մուրացանը—իրենց... լեզւի ծայրայեղ պարզութեամբ»...

Սխալ, անհիմն է Գաղութի երկիւղը։ Պռոշեանի ու Մուրացանի երկերով չէ, որ պէտք է դատել մեր արեւելեան գրական լեզուն։ Նա շատ է փոխւել անգամ Պռոշեանի օրերից ի վեր և բնաւ տրամադիր չէ այլասեռման գիրկը նետւելու։ Փոխառութիւններ, հարկաւ, պէտք է անենք, արեւմտեան հայ լեզւից, որ աւելի ճոխ ու ճկուն է, բայց մեր արեւմտեան հայրենակիցներն էլ շատ բան ունեն փոխառնելու մեր լեզւից, մանաւանդ յստակութեան ու սեղմութեան տեսակէտով։

* *

«Գաղութի» նոյն թւի մէջ ծանուցւած է, որ պոլսահայ գրող տիկին Զապ. Եսայեան, Նոր-Նախիջեւանի հայ տիկնանց հրաւէրով՝ պէտք է կարդայ դասախօսութիւն։

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՇԱՐ

—

Շատ բնական է, որ ներկայ համաշխարհային պատերազմը կը քայքայէ պատերազմող պետութիւնների տնտեսութիւնը և այդ քայքայումը աւելի զգալի կը լինի պատերազմից յետոյ։ Ապագայի այս հեռանկարն այն աստիճան զարհուրելի է, որ անգլիական մամուլն այժմ արդէն ուշադիր կերպով վերլուծում է խրդրութիւնը։ Անգլիական թերթերի ժողոված վիճակագրական տեղեկութիւնները և ամենայն տեսակ փաստային տեղեկութիւնները խնդիրը լուսաբանում են մի փոքր այլ ձեւով, որ միանգամայն թոյլ է տալիս լաւատես բացատրութիւն տալու առաջիկայ իրականութեան վերաբերմամբ։

Ամենից առաջ հարկաւոր է ի նկատի ունենալ, որ պատերազմը, յամենայն դէպս, կը ձգձգէ բաւական երկար ժամանակով արդիւնաբերական ճըգնաժամը։ Մի քանի տարի շարունակ մարդկութիւնը ոչ միայն չի ունենալու գերարտադրութիւն, այլ, ընդհակառակը, շատ մթերքների և ապրանքների մեծ պակասութիւն կըզգայ։

Այնուհետեւ, ինչ վերաբերում է ապրանքների պաշարին, այդ մասին այսքանը կարելի է ասել, որ մեզանում և թշնամի բանակում դրութիւնը խիստ տարբեր կը լինի։

Պատերազմի ընթացքում Գերմանիան իսկապէս ոչնչացրել, սպառել է իր ունեցած ապրանքների համարեա բոլոր պաշարը և խաղաղութիւն կնքելու նախօրեակին ծանր դիլեմայի առաջ կանգնած կը լինի—արտադրել ամէն ինչ իրեն համար, իսկ միւս կողմից—անհրաժեշտօրէն նւաճել նորից կորած շուկաները։

Այս կողմից Անգլիայի և Ֆրանսիայի վիճակը այնքան էլ մռայլ չէ, աւելի ճիշտն ասած, մինչեւ իսկ անհանգստութիւն չի պատճառում։

Աւելի պարզ գաղափար կազմելու համար ներկայ վիճակի մասին, առաջ ենք բերում Լոնդոնի շուկայում տարեկան մի քանի միլիոն ֆունտ ստերլինգի առեւտրական շրջանառութիւն ունեցող մեծաքանակ ապրանքներ վաճառող առաջնակարգ ֆիրմաների հարցուցակը, որ ցոյց է տալիս, թէ մանուֆակտուրայի, գալանտերիայի, պատրաստի զգեստների, կօշիկների, բնակարանների արդ ու զարդի, տնային տնտեսութեան, մոդային ապրանքներից Լոնդոնի շուկայում այնքան կան, որ տարիներ կը բաւականանան։ Այսպէս, օրինակ, միմիայն Լոնդոնի մեծաքանակ ապրանքներ վաճառող պահեստներում կայ աւելի քան 60 միլ. զոյգ կօշիկ, չհաշւած ինքնարժէքի պահեստներում եղած 18 միլ. կօշիկները։ Տղամարդկանց համար կայ 45—50 միլ. ձեռք զգեստ։ Արդէն պատրաստի կարասիքով կարելի է կահաւորել 3 միլ. բնակարան։ Զարդարանքի իրեր աւելի կան, քան հասարակութիւնը կարող է գնել 15 տարւայ ընթացքում *).

Եթէ պատերազմը նորից շարունակւի երեք տարի, ասում են Սիտիում, մենք կը կարողանանք գաւառական վաճառատներին և մինչեւ իսկ արտասահման մատակարարել բոլոր անհըրաժեշտ իրերը, մինչեւ իսկ եթէ գործարանները բոլորովին դադարէին աշխատելուց։ Բոլոր խիստ անհրաժեշտութիւն ներկայացնող իրերը ներկայումս պատրաստւում են Լոնդոնում։

Դրութիւնը ցամաքի վրայ.— Մինչեւ պատերազմ սկսելը Եւրոպական ցամաքի վրայ գլխաւոր պահեստ համարւում էր Համբուրգը, Լայպցիգը, Պարիզը, Ճենովան, Մարսէյլը, Տրիեստը, Բեռլինը, Ռոտտերդամը։ Ներկայումս Համբուրգը, Լայպցիգը և Բեռլինը ըսնաւ չեն ծառայում իբրեւ պահեստ մեծաքանակ ապրանքների վաճառման և ապրանքների բաշխման կենտրոնավայր։ Այդ պահեստները ամայացած են գերմանական ինտենդանտուրայի ձեռքով և առաջ՝ քան կը յաջողւի նորից լցնել, գերմանացիները պէտք է երկար աշխատեն և շատ փող ծախսեն, եթէ միայն, ի հարկէ, կը կարողանան նորից այդ դրամները ձեռք գցել։

Ապրանքների պաշարը Ֆրանսիայում.— Համբուրգի դերն այժմ անցել է Մարսէյլին։ Եւրոպայի ցամաքի վրայ այդ քաղաքն այժմ դառել է առաջին նաւահանգիստը, ինչպէս ներս եկող նաւերի թւով, նոյնպէս և նրանց փոխադրւած ապրանքների քանակով։

Պատերազմի ընթացքում Մարսէյլում հարկ եղաւ կառուցանելու արագ կերպով մի քանի կիլոմետր ամբարներ և փակ պահեստներ։ Մօտաւոր հաշւից երեւում է, որ Մարսէյլի պահեստներում այժմ կան 8 միլիոն տոննից ոչ պակաս զանազան տեսակի ապրանքներ, որոնց փոխադրելու համար կը պահանջւի 800,000 վագոն, այսինքն Ֆրանսիայի ամենաբանուկ երկաթուղային գծի երկու տարւայ երթեւեկութիւնը։

Հսկայական են ապրանքները նաև Պարիզում, որը մինչեւ օրս, ուրեմն պատերազմից մօտաւորապէս երկու տարի յետոյ հնարաւորութիւն ունի գոհացնելու պահեստի ապրանքներից համարեա իրենց բոլոր կարիքները։ Եւ այդպիսի դրութիւնը կարող է շարունակւել նորից մի քանի տարի։

Ջենովայի նաւահանգստում.—Այստեղ ընդհանուր դրութիւնը նոյնն է, ինչպէս և Մարսէյլում։ Պատերազմի ընթացքում իտալական այդ գլխաւոր նաւահանգիստը հսկայական չափերով ընդարձակեց իր առեւտուրը։ Նա մեծացաւ ի հաշիւ Տրիեստի և գերմանական նաւահանգիստների։ Ջենովայի պահեստի ապրանքները միանգամայն կը բաւարարեն Իտալիային երեք-չորս տարի։

Ինչ բանի պակասութիւն կայ.—Պատերազմից անմիջապէս յետոյ սուր կարիք է զգացւում շինարարական նիւթերի և առհասարակ այն ամէնի, որ անհրաժեշտ է տներ և այլ շինութիւններ կառուցանելու համար։ Ներկայումս Եւրոպայում ամենալաւ սպեկուլացիա են համարւում աղիւսի, շըրջանակներ և դռներ շինելու, շինութիւնների համար փայտեղէններ պատրաստող գործարանները։ Հսկայական եկամուտներ կարող են ստանալ նաև նրանք, ովքեր կը պատրաստեն մետաղեայ իրեր, որ այնքան հարկաւոր է բնակարաններ շինելու և այլ նպատակների համար։

Հաւանաբար Միացեալ - Նահանգ-

*) „Ран. Утро“, № 38.

digitised by A.R.A.R.@

ները կը կարողանան մի որոշ ժամանակով գրաւել շինարարական նիւթեղէնների եւրոպական շուկան, սակայն այդպիսի դրութիւնը երկար տեւել չի կարող։

Առհասարակ մասնագէտների համար պարզ է, որ Եւրոպային հարկաւոր բոլոր արտադրութիւնները կարելի կը լինի կանոնաւորել պատերազմից երեք ամիս յետոյ և որ ամերիկեան մրցումը վտանգաւոր կը լինի միայն նրանց համար, ովքեր կը մնան պատերազմից յետոյ զուրկ հում նիւթերից, դրամից, առանց վարկի։

Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՖԼԻՍ

Հայ Գրողների Ընկերութեան Վարչութիւնը Շեքսպիրի և Սէրւանտէսի մահւան երեքհարիւրամեակի յարգանքի երեկոյթից յետոյ հետեւեալ հեռագիրն ուղարկեց Լոնդոն՝ պարլամենտի անդամ և Լորդմէրի Հայկական ֆոնդի նախագահ Վիլիամսի միջոցով Շեքսպիրեան կոմիտէի նախագահ սէր Ջօրջ Ալէկսանդրերին.

«Հայ Գրողների Ընկերութեան Վարչութիւնը և խուռն բազմութիւնը՝ Շեքսպիրի մահւան 300-ամեակի հանդիսին հաւաքուած՝ իրենց հիացմունքն ու յարգանքն են ուղարկում, Տէր Նախագահ, Ձեր միջոցով անգլիական Մեծ Ազգին, նրա հոյակապ գրականութեանը, և խորին երախտագիտութեան զգացմունքներով խոնարհւում են նրա հանճարեղ զաւակի անմահ յիշատակի առջեւ»։

Իսկ Սէրւանտէսի համար հեռագրել է Իսպանիա, Մադրիդ, իսպանական հիւպատոսի միջոցով։

✦ Ապրիլի 28-ին պարենաւորման գործի Կովկասեան գլխաւոր լիազոր Շաչկովսկիի նախագահութեամբ ենթահանգապետի մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ պարենաւորման ժողով, ուր կանչուած էին հացթուխների աւագները և ներկայացուցիչները, որոնք ժողովին բացատրութիւն տւին սակագինը բարձրացնելու անհրաժեշտութեան մասին։ Ժողովը լսելով հացթուխների բացատրութիւնները, որոնք միանգամայն անբաւարար էին և ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ քաղաքավարչութիւնը վերջիններիս ալիւր բաց է թողնում սահմանուած սակագնից 76 կոպէկ պակասով հացթուխների միջնորդութիւնը թողեց անհետեւանք։ Շաչկովսկին և նախագահը առաջարկեցին հացթուխների ներկայացուցիչներին և աւագներին, որ սրանք անյապաղ բանան փռները և գործի անցնեն, հակառակ պարագային կենթարկւեն պատասխանատւութեան և խիստ կը պատժւեն։ Ինչպէս յայտնի է, հացի կրիզիսը առաջացել է ոչ թէ ալիւրի պակասութիւնից, այլ հացթուխների շահադիտական ձգտումներից. Ներկայումս, բացի Թիֆլիսի պահեստներից, կայարանում կուտակւած է աւելի քան 300 հազար փութ ալիւր։

✦ Կիրակի, մայիսի 1-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Արտիստական ընկերութեան դահլիճում տեղի կունենայ Հայ Նկարիչների Միութեան ընդհանուր ժողովը, որի մէջ կը լսւի Միութեան հիմնադիրների զեկուցումը և կընտրւին կոմիտէի անդամներ և վերաքննիչ յանձնաժողով։

✦ Հասարակական Ակումբի վարչութիւնը խնդրում է մեզ տպել, որ վաղը, մայիսի 1-ին Կանանց Բարձրագոյն դասընթացքների շէնքում տեղի կունենայ իր կազմակերպած շաբաթական երեկոն։ Անդրկովկասում զեմստւօ մտցնելու հարցի մասին նշանակւած զրոյցը յետաձգւում է շաբաթ, մայիսի 7-ին։

✦ Վաղը, մայիսի 1-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Զուբալովի անւան ժողովրդական տանը Ա. Ն. Աղաւեանցը ռուսերէն լեզւով կը կարդայ մի դասախօսութիւն հետեւեալ նիւթի մասին. «Միքայէլ Նալբանդեանը և նրա հասարակական-տնտեսական հայեացքը»։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ...

—

Ալէքսանդրապոլ, 10 ապրիլի

Նսեմանում է մարդու սիրտը և դառնութեամբ լցւում, տեսնելով, որ մեր գիւղացին, միանգամայն անկախ բացասական պայմաններից ու ճնշող հանգամանքներից, ինքն իր համար կրակ է պատրաստում իր սեփական ձեռքով ու մէջը այրւում և այս շնորհիւ իր տգիտութեան, սնոտիապաշտութեան։

Այն ժամանակ, երբ Եւրոպայում հազւագիւտ երեւոյթ են ծաղիկ, դիֆտերիա և ուրիշ համաճարակ հիւանդութիւնները, մեզ մօտ նրանք շարունակ աւերած են անում. Ինչպէ՞ս պէտք է ծաղիկից հարիւրաւոր երեխաներ մեռնեն, չէ՞ որ պատւաստում են— հարցրէք գիւղացուն։ Ինչպէ՞ս նա չէ լսում բժշկի խօսքին, այցելում է վարակիչ հիւանդներին և իր անմեղ մանուկների կորստեան պատճառ դառնում։

Մի զարմանալի երեւոյթ—թւում է, թէ այս գիւղացին աւելի է մտածում իր անասունի առողջապահականի մասին, քան իր զաւակի և աւելի պակաս անտարբերութեամբ է խօսում վերջինի, քան առաջինի կորստեան մասին...

Տեսնելով գիւղացու «համառութը», մարդ ակամայ զարշանք է զգում դէպի նրա համոզմունքը և անիծում նրան... «Աստուած է տւել ցաւը, ինչ կարող ենք անել» — եկ և համոզիր նրան։

Մայմունջուղ գիւղի եկեղեցում ուզեցի տեսնել Ցայսմաւուրքը, քահանան ասաց, որ տարել են օդաները՝ կարդալու։ Այս գիւղն ունի 300 տուն. դպրոց, լրագիր՝ Աստուած տայ—Ցայսմաւուրք են կարդում...

Այս գիւղում այս տարւայ յունւարի 1—16 մեռել են տեղացիների մէջ դիֆտերիտից 16 երեխայ, ծաղիկից 10 երեխայ։

Մեծ Արխւալիում նոյն յունւարի 1—18 մեռել են տեղացիներից դիֆտերիտ հիւանդութիւնով 10 հոգի։ Այս թիւը ես ստուգեցի ծխատէր քահանայի չափաբերականով։

300 տուն ունեցող խաւար Մայմունջուղից յետոյ եկայ 150 տուն ունեցող Բաշգեղ. հիացած մնացի, տեսնելով ծխական դպրոց երկու վարժուհիներով և լրագիր (մի օրինակ «Հորիզոն»)։ Բանից երեւում է, որ Մատթէոս սրբազանը իր յաջորդ եղած ժամանակ յորդորել, բացել է այստեղ դպրոց։ Որքա՜ն բան կարող էին անել մեր հոգեւորականները, նոյնը և ինտելիգենտները, բայց ո՞ւր են։

Ալէքսանդրապոլի մտաւորականները, համեմատած ուրիշ տեղերի հետ, բաւական փոքր դափնիներ կարող են ստանալ իրենց եռանդով և գործունէութեամբ, բայց գիւղի համար նրանք ըստ երեւոյթին բան չեն արել։

Այստեղ հրատարակւում է «Գաւառի Ձայնը», որին աշխատակցում են բաւական շնորհքով գրիչներ։ Սակայն ինձ թւում է, թէ ալէքսանդրապոլցի մի քանի հարիւր անհատները կարող են կարդալ այդ ընդհանուր բնոյթ կրող առաջնորդողներն ու յօդւածները ուրիշ հայ թերթերում, թերեւս աւելի լաւ խմբագրուած։

Չկարծէք, թէ ես դէմ եմ տեղական թերթերին—քաւ լիցի, միայն ցանկալի է, որ նրանք զբաղւեն գաւառի վերաբերեալ խնդիրներով ու անթիւ ցաւերով։ Այս դէպքում գիւղացիներն էլ աւելի կը հետաքրքրւէին «Գաւառի Ձայն»-ով։

Ու քաղաքի այս թերթով գլխաւորապէս գիւղացուն պիտի կրթել. քաղաքացին բացի «Հորիզոն»-ից, «Արեւ»-ից և ուրիշ հայ թերթերից, կարդում է նաեւ մայրաքաղաքների լրագիրները։

Տեսնում էք այս գիւղերում լրագրի և կանոնաւոր գրքի փոխարէն Ցայսմաւուրք և էֆիմերաէ են կարդում։ Հարիւրաւոր երեխաներ են մեռնում ծաղիկ հիւանդութիւնից, իսկ գիւղացին շատ անգամ խուսափում է պատւաստից։ Շաբաթներով և ամիսներով լւացք չի անում, թէ ինչ է՝ տանը հիւանդ կայ, հիւանդութիւնը կը տարածւի։ Խոզերով. բծաւոր տիֆով, ծաղիկով, դիֆտերիտով և այլ վարակիչ հիւանդութիւններով մեռածներին եկեղեցում են պահում բաց դագաղի մէջ և հիւանդութիւնը աւելի չափերով տարածւում։ Ո՞ր մէկն ասեմ։

Այս վերջին հանգամանքի վրայ մեր հոգեւոր կառավարութեան լուրջ ուշադրութիւնն ենք դարձնում։

Բժ. Ալ. Տէր-Ցովհաննիսեան

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՁՕՀՐԱԲԼՈՒ.—Գիւղատնտեսական և Տնայնագործ. ընկերութեան յայտարարութիւնների ցուցմունքի համաձայն, Գառնոյ շրջանի շատ հասարակութիւններ և գիւղեր. ի միջի այլոց մեր Ձոհրաբլու գիւղը, կազմեց համախօսական, ընտրեց լիազոր նոյեմբերի սկզբներին և ուղարկեց վերոյիշեալ ընկերութեան ալիւր ձեռք բերելու համար։ Ինչ է արել այդ ընկերութիւնը մինչեւ այժմ, ինչ են եղել մեր համախօսականները—ոչինչ չգիտենք։ Նոյեմբերից մինչեւ այժմ մի կերպ ապրելուց յետոյ, այլեւս անկարելի է դարձել դրութիւնը, որովհետեւ սովը դամոկլեան սրի նման կախւել է մեր գլխին։ Ընկերութեանն եղած դիմումներից յետոյ վերջապէս կողմնակի կերպով իմացանք, որ ընկերութեան Հիւսիսային Կովկասում գնած ցորենը և ալիւրը Երեւանի Նահանգապետի կողմից չի թոյլատրւում տեղափոխել Երեւանի գաւառը։ Ինչպէ՞ս, ինչ պատճառներով—ոչինչ յայտնի չէ։ Եթէ իրօք ընդունելու լինենք, որ այդպէս է, դարձեալ ընկերութեան անմիջական պարտքն էր իր ժամանակին յայտարարել, որ Երեւանի գաւառից ստացւած համախօսականներին այսինչ յարգելի պատճառներով անկարելի է բաւարարութիւն տալ։ Այն ժամանակ բնակչութիւնը թերեւս իր գլխի ճարը տեսնէր և չմնար ընկերութեան խոստումների յոյսով։

Գ. Գարիբեան

ՆԻԺ (Նուխու գաւ.).—Երաշտ է, սոսկալի երաշտ. այրւում են արտերը։ Ահա մօտ 1 ամիս է, ինչ երկնքից մէկ կաթիլ անձրեւ չէ քամւել մեր և շրջակայ գիւղերի արտերի վրայ։ Երկրագործ գիւղացին յուսահատութեան դուռն է հասել։ Շատ գիւղերում երաշտի դէմ մաղթանքներ են անում։

— Արդէն շերամի որդը դուրս է եկել. պակասում են աշխատաւոր ձեռքեր. այժմ շերամը պահում են համարեա թէ միայն կանայք։

Ա. Է. Տ.-Ցովսէփեան

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

„Рус. Вѣд."-ի ասելով, Պետրոգրադի զինւորական հեղինակաւոր շրջաններում մտածում են, որ թիւրքական դաշտային զօրքերը, իրենց մէջ առնելով Էրզրումից, Տրապիզոնից և ռուսների գրաւած ուրիշ տեղերից նահանջ տւած ուժերը, ներկայումս օգնութիւն են ստացել երկրի ներսից և, հանգստանալով, նկատելի չափով կարգի են բերել իրենց։ Բացի սրանից, չպէտք է զարմանալ, եթէ Կովկասեան ճակատում ռուսների դէմ կռւեն ոչ միայն թիւրքական թարմ ուժեր, այլ և բուլղարական, նոյն իսկ գերմանական և աւստրիական օգնական զօրքեր, եթէ բուն թիւրքական ուժերն անբաւարար լինեն։ Մակենզենի թիւրքական բանակի գլխաւոր հրամանատար նշանակւելու լուրերն առ այժմ չեն հաստատւել։ Ցամենայն դէպս պէտք է նկատի ունենալ, որ թշնամին կովկասեան ճակատում ուժեղացել է և պէտք է հակամիջոցներ ձեռք առնել։

— Անգլիական աղբիւրներից ստացւած տեղեկութիւնների համաձայն, թիւրքական զօրքերի ընդհանուր թիւը ներկայումս հասնում է 400,000-ի։ Միջագետքում գտնւում է 100,000 մարդ, Սիրիայում գտնւում է Ջեմալ-փաշայի 60-հազարանոց բանակը, որը սկզբում նշանակւած էր Եգիպտոսի արշաւանքի համար և ներկայումս նպատակ ունի Սիրիան պաշտպանել։ Դարդանէլի և Ալէքսանդրետայի միջեւ գտնւում է 40,000 զօրք, որը նշանակւած է Արշիպելագոսը և Միջերկրական ծովի նաւահանգիստները պաշտպանելու համար։ Պոլսում և Թրակիայում թիւրք զօրքեր համարեա չկան։ Թիւրքական բանակի գլխաւոր ուժերը գտնւում են գեն. Լիման ֆոն-Սանդերսի հրամանատարութեան տակ և կենտրոնացած են Սըւազ—Խարբերդ ճակատի վրայ, ուր թիւրքերը մտադիր են պաշտպանողական գիծ կազմակերպել։ Այդ զօրքերի թիւը մօտ 200,000 է։ Ցիշեալ գծի վրայ թիւրքերն արդէն խոշոր քանակութեամբ ամրութիւններ են կառուցել և նորերն են կառուցում։ Սըւազի և Անգորայի միջեւ նոր ճանապարհ է շինւած և, լուրերին նայած, արդէն կառուցւած է երկաթուղու միացնող ճիւղ յիշեալ քաղաքների միջեւ։ Գերմանացիները Սըւազ են ուղարկում մեծ քանակութեամբ թնդանօթներ, նմանապէս և գերմանական զօրքեր ու տեխնիկներ։

— Փարիզից հեռագրում են, որ ֆրանսիական զօրքերը Բալկաններում գրաւել են Ֆլորինան, որը գտնւում է Մոնաստիրից 30 կիլոմետր հեռու։ Այս բանը ուժեղ տպաւորութիւն է թողել Մակեդոնիայի յոյն բնակչութեան վրայ, որը այս բանը ապացոյց է համարում, թէ դաշնակիցները հաստատապէս վճռել են արտաքսել բուլղարներին ու գերմանացիներին Մակեդոնիայից։

— Փարիզում ստացւած մասնաւոր տեղեկութիւնների համաձայն, բուլղարների և աւստրիացիների միջեւ Ալբանիայի սահմանի մէջ տեղի է ունեցել ութ ժամ տեւող մի արիւնահեղ կռիւ, որը դադարեցւած է գերմանական զօրքերի միջամտութեամբ։ Կռւախնձորի առարկան Ալբանիան է, որի կառավարութիւնը բուլղարներն ուզում են յանձնել արքայազն Կիրիլին, իսկ աւստրիացիները— պրինց Վիդին։

— „Рус. Вѣд."-ին Փարիզից հեռագրում են. Գերմանական սահմանից ստացւած տեղեկութիւնների համաձայն, գերմանացիները չեն հրաժարւել Վերդենի գործողութիւններից։ Գերմանիայի վրայով դէպի Մասոյի շրջանն են փոխադրւում նոր զօրքեր։ Վիլհելմը մտադիր է անձամբ ղեկել գործերը Վերդենի մօտ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

22 ապրիլի, 1916

Թիֆլիսից հեռու լինելով՝ այսօր միայն իմ ձեռքս ընկաւ «Մշակ»-ի № 81-ը, ուր զետեղւած էր և պ. Դ. Անանունի բանասիրականը վերջերս վիճաբանութեան առնող նիւթ ծառայող հին հաշիւների մասին։ Այդ բանասիրականում, ինչպէս և պ. Միք. Վարանդեանի յօդւածում («Հորիզոն» № 77) հոլովւած է և իմ անունը և այնպէս, որ ստացւում է հակասական տպաւորութիւն. այդ պատճառով ես անհրաժեշտ եմ համարում հետեւեալ լուսաբանութիւններն իմ կողմից։

Ներկայ պատերազմի սկզբնաւորութեան օրից ես մէկն էի «Մշակի» այն աշխատակիցներից, որոնք հրաւէր էին կարդում հանրական-ազգային աշխատանքին, անձնական մանր հաշիւների մոռացմանը և համերաշխ գործունէութեան։ Ընթերցողները կը յիշեն «Մշակի» այդ ուղղութեամբ որոշակի և մէկին արտայայտած մտքերը։ Այժմ ես հնարաւորութիւն և ժամանակ չունեմ փաստեր բերելու։ Համերաշխ և ազգային գործելու հրաւէրին զուգընթաց ես մարակել եմ և այն անխոհեմ մարդկանց, որոնք սանձարձակութեամբ քարեր էին գցում և դաւադիր ու սակաւ էին անւանում փայլուն հայրենասէրներին։ Այդ տեսակէտից ես խտրութիւն չեմ դրել, թէ որ բանակից են եղել վատախօսները։ Վերջերս էլ, երբ դառն փորձից և Պօղոս փաշա Նուպարի նամակից յետոյ, առեղծւել էր համերաշխութեան նպաստաւոր տրամադրութիւն—հանդէս է գալիս պ. Անանունը, խոհեմութիւնն է խախտում՝ ցանկալով ցրւածութիւն առաջ բերել հասարակութեան մէջ՝ թուլացնելու նպատակով այն գործը և ազգային խնդիրները, որոնք կան հրապարակի վրայ, և որոնց յենարաններից մէկն էլ «Մշակն» է. դրանք են՝ վերաշինութեան, գաղթականական, կամաւորների, դպրոցական, գիւղատնտեսական և այլ հանրական բնոյթ կրող հարցերը. ես չէի կարող լռել՝ կարդալով Անանունեանի գիտունաւոր յօդւածները, որոնք գիսամանդա էին կազմում և հանրութեան ուշադրութիւնը ցրում և այդ այն օրերում, երբ ամեն մանր հաշիւներ պէտք էր մի կողմը թողնել և հանրական կազմակերպւած գործին ոյժ տալու պարտականութիւնն էր ընկնում իւրաքանչիւր գիտակից մարդու վրայ, որ ականատես է ներկայ ահեղ անցքերին. այդ պարտականութիւնն աւելի է ծանրանում և բազմապատկւում հանրային մտքի ղեկավարների վերաբերմամբ։ Բայց արի տես, որ պ. պ. Անանունը և Lucifer անձնապէս գրգռւած լինելով այլ մտահոգութեամբ՝ ցանկանում են դրանով կերակրել և հասարակական միտքը—անձնական և հին հաշիւները քամուն տալ։ Ես այդ համարում եմ անթոյլատրելի։ Եւ երբ առաջին իսկ օրը կարդացի «Մշակի» № 50—պ. Անանունի «Ձեռնարկ զեկոյցը պ. Վարանդեանին»—ես դայլացայ մինչեւ հոգուս խորքը և գրեցի, որ նման զեկոյցները «ապացոյց են մտքի անզգուշութեան և նիւթի սպառման»։ Նոյնը կրկնում եմ և այժմ։ Ես ինձ իրաւունք և մինչեւ իսկ պարտական համարեցի իմ այդ մղումունքին հաղորդակից անել և ուրիշներին, ինչու և տպագրութեան ուղարկեցի մի փոքրիկ նամակ։

Այժմ պ. Անանունը գրում է «Մշակում», թէ կարօտ չէ իմ յարգանքիս և այլն. անշուշտ նրա գործն է, թէ ինչի և ում կարօտն ունի. բայց նա իրեն իրաւունք չպէտք է համարէ հանրային գրադումի նիւթ դարձնել միայն իրեն հետաքրքրող խնդիրները, որոնք շատ ծանծաղ են ներկայ օրերում. այդ է, որ անթոյլատրելի է և դատապարտելի ըստ ամենայնի։

Գ. Տէր-Ռուբինեան

Ե. Գ. Գ. Անանունի միւս արախօսնիւթապաշտական ակնարկներին թոյլ տւէք չպատասխանել։

Այս նամակի պատճէնը ուղարկւում է և «Մշակի» խմբագրութեան։

Գ. Տ. Ռ.

ՓՈՍՏ-ԱՐԿՂ

ԵՐԵՒԱՆ, Ավին.—Վատ չէ, երբ «կիզքբայց չի տպւի։ Ոտքը թողէք—շատ ենք լսել—թէկ էլ զուրթ չիմեր հնչեցրէք։
ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ, Բժ. Ա. Տէր Ցովհաննիսեանին.— Թերթիմացութեամբ շատ ուշացաւ վերջին տպագրութիւնը։ Խնդրում ենք շարունակել։

Խմբագիր՝ Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊՐՈԲԿԱՆԵՐ

Ստացւած են մեծ քանակութեամբ, լիմոնադի, զարեջրի, գինու և կւասի։ Պահեստը գտնւում է Փողոց 19 Փետրւարի, № 85, դաւոց «Արամատ»։
482 8—8

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԴԱՍԵՐ

Մի երիտասարդ ուսուցիչ, որ աւարտած է Վանայ Ֆրանսիական Դպրոցը և երկար տարիներ ուսուցիչ է եղել նոյն դպրոցում, ցանկանում է ֆրանսերէն դասեր աւանդել (թէօրիա և պրակտիկա) հայ ընտանիքներում, աշակերտուհեաց և աշակերտաց։ Զուգուրէթ, Գոնչարնայա, № 60, տուն Մանւէլեանի, Վ. Ա. Զօզանեան։ 470 10—3

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ

Հոգաբարձութիւնը յայտնում է, որ էքստերնների քննութիւնները (վկայական ստանալու) բոլոր դասարանների համար սկսւելու է մայիսի 16-ից։ Քննւել ցանկացողները պէտք է խնդիր ներկացնեն Դպրոցի վերատեսչի անունով մինչեւ մայիսի 13-ը։
528 3—1

ՀՐԱՒԷՐ

Թեմիս Գերապատիւ Սրբազան Առաջնորդի կարգադրութեան համաձայն, մայիսի 1-ին, կիրակի, առաւօտեան ժամը 11-ին, ս. պատարագից յետոյ նշանակւած է Բեթղեհէմի Ս. Աստուածածին եկեղեցում ծխական ժողով, զբաղւելու հետեւեալ հարցերով.

1. Բեթղեհէմի ծխական ուսումնարանի 1916—17 ուսումն. տար. նախահաշւի հաստատումը և
2. Չորս պատւիրակների ընտրութիւնը, որոնք մասնակցելու են Թիֆլիսի Ցեխանեան Դպրոցի չորս հոգաբարձուի ընտրութեան։

Ուստի հրաւիրւում են Բեթղեհէմ եկեղեցու բոլոր ծխականները՝ մասնակցելու յիշեալ ժողովին։

Ծանօթ.—Ծխական ժողովը կանոնաւոր է համարւում առաջին իսկ անգամ, որքան և լինի իրաւասուների թիւը։

523 1—1 Նախագահ հոգաբարձութեան՝ Գէորգ աւ. քահ. Մեհրաբեանց

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հոգեւոր իշխանութեան կարգադրութեամբ առաջիկայ կիրակի, մայիսի 1-ին, Թիֆլիսի Վանքի աւագ եկեղեցում նշանակւած է ծխական ժողով ընտրելու չորս պատւիրակ, որոնք պէտք է մասնակցեն Թիֆլիսի Ցեխանեան—Մարիամեան միջնակարգ օրիորդաց դպրոցի համար չորս հոգաբարձուի ընտրութեան ժողովին։ Ուստի հրաւիրում եմ մեր եկեղեցու իրաւասու բոլոր ծխականներին գալ եկեղեցի նշանակւած օրը, ժ. 12-ին, մասնակցելու ժողովին։

ԾԱՆՕԹ. Ծխականներին առանձին հրաւիրաթղթեր չեն ուղարկւի և ժողովը կանոնաւոր կը համարւի առաջին իսկ անգամ, որքան և լինի իրաւասուների թիւը։

Թիֆլիսի Վանքի եկեղեցու աւագերէց՝ Եղնիկ ա. քահ. Երզնկեանց
513 2—2

ՏՐԻՊՊԵՐ

Ով ցանկանում է մի անգամ ընդ միշտ ազատւել այս ծանր հիւանդութիւնից, ՉՊԷՏՔ Է ՄՈՌԱՆԱՅ, որ կայ միջոց,—և այդ գերմանական միջոցն է,— „ԳՈՆՈՁԱՆ" կապսիւլները, որով դուք կարող էք ազատւել մի քանի օրւայ ընթացքում ամենահին տրիպպերից անգամ։

Այդ միջոցը փորձել են Թիֆլիսի, Ռուսաստանի և արտասահմանի բոլոր բժիշկներն ու պրոֆեսորները, և ճանաչւած է որպէս առաջինը եղածների մէջ։

— ՄԵՐ ԵՐԱՇԽԻՔԸ —

Եթէ Ձեզ համար դժւար չէ, խնդրում ենք հարցրէք ինչ բժշկի որ ուզում էք «ԳՈՆՈՁԱՆ» կապսիւլների մասին, և նրանք ձեզ անպայման կը յանձնարարեն այդ կապսիւլները։ Այս միջոցը կիրառելի է թէ տղամարդկանց և թէ կանանց համար։ Ապաքինւելու համար սաստ փող մի ծախսէք, որովհետեւ 4 տուփ ընդունելուց յետոյ վերջնականապէս դուք կը բժշկւէք։ Չկարծէք, թէ այս ռեկլամ է, այլ փաստ։ Խնդրում ենք չշփոթել այլ պատենտաւոր միջոցների հետ, որոնց բժիշկները երբէք չեն յանձնարարում հիւանդներին։

Մի տուփի գինն է 3 ռուբ. 50 կոպ.։ Օտարաքաղաքցիներին ուղարկւում է 3 ռ. կանխավճար ստանալուց յետոյ։ Նամակներով և պատւէրներով դիմել բացառապէս՝ Р. Я. ШМИДТЪ, ТИФЛИСЪ, ТХИНВАЛЬСКАЯ, № 12. Ռ. Շմիդտ, Թիֆլիս, Թխինւալսկի փ. 12, Մեծ Վօյ փողոցով, Գոլովինսկի պր. մօտիկ. ամեն օր ժամը 2-ից մինչեւ 6-ը երեկ.։ Վաճառքը ամբողջ օր։ Դեղավաճառներին և դեղագործներին զեղչ։
939 3—2

Լոյս տեսաւ ընդարձակ հրատարակութեամբ
Պատկերազարդ
● ՆՈՐ ԵՐԳԱՐԱՆ ●
ՌԱԶՄԻ ԵՐԳԵՐ
ԳԻՆՆ Է 50 ԿՈՊԷԿ

Անդրանիկի, Դրոի, Համազասպի, Քեռու, Վարդանի, Արամի, Անդրանիկի և իր թիկնապահների, կամաւորների երդման, Անդրանիկ և իր օգնականներն, Քեռին և իր օգնականներ ու բազմաթիւ խմբական և առանձին պատկերներ, ներկայ պատերազմի վերաբերեալ բազմաթիւ նոր երգեր ու ոտանաւորներ։
Դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին, գաւառում գնորդներին զեղչ կը լինի, ճանապարհածախսը գնողի վրայ է։
Իմ հասցէն՝ Тифлисъ, Авлабаръ, Ханживанская ул. № 16, Х. Теръ-Стенесянцу, կամ Թիֆլիս, տպարան «Մամուլ»։
457 10—6

Կը փնտրւի Ցովհ. Տէր-Ցարութիւնեան, կամաւոր Քեռիի բանակին, հիւանդութեան պատճառով ղրկւած Շարափխանէ, և յետոյ Ջուլֆա և ապա Թիֆլիս կամ այլուր, գիտցողները թող տեղեկացնեն Վահան Ծովակեանին «Հորիզոնի» միջոցով։
493 4—4

Ձեռնարանի երկու լաւագոյն հատորներ պատրաստւում են հայկական բոլոր դպրոցների համար աշակերտներ մատչելի գներով։ Դիմել՝ Окоевская, 9։ 526 3—1

ՓՆՏՐՈՒՄ ԵՄ

Մուշի Ալրան գիւղացի Հայկ և իր եղբայր Արամ Տէր-Վարդանեանցներն իրենց ընտանիքով. կորած են աղէտի ժամանակ։ Իմացողին խնդրում եմ հաղորդել Балаханы, „Руно" 12/43 участокъ, Ներսէս Աղոյեանցին։
517 2—2

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ
ՁԻԼԲԵՐՇԱՑ-ՇԱՊԵԼՆԻԿՈՎԱՅԻ

Ելիսաւետինսկայա փողոց, № 7. Բօ-Մոնդի դիմաց, Վօրոնցովի արձանի մօտ։ Ընդունւում են մասնագէտ բժիշկները, առաւ. ժ. 8-ից— երեկ. 8 ժամը։ Հարելի է բժշկւել ըստ ցանկութեան առանց բօր-մաշինայի և ատամները հանել առանց ցաւի, թմրեցուցիչ դեղերի ներգործութեամբ։
Ատամնաբուժարանն ունի արհեստանոց, ընդունւում են պատւէրներ ամեն տեսակի արհեստական ատամ. համար. պատւէրները եւ բ տարւում են շուտ։ Արհեստական ատամներ 24 ... 1 ռ. 50 կոպէկից և վեր։ 25—19

Дозв. воен. ценз.

Типографія „МАМУЛЪ", Лорисъ-Меликовская ул. № 22.

digitised by A.R.A.R.@